

**INSTITUTIONEN FÖR
KULTURVETENSKAPER**

”Att läsa böcker för barn är ju också en upplevelse för vuxna”

Vuxnas förståelse och användning av bilderböcker.

Linda Öberg

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Kandidatprogram i Kultur/ KP1600
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	VT/2023
Handledare:	Susanna Rolfsdotter Eliasson
Examinator:	Andreas Nordin

ABSTRACT

Titel: ”Att läsa böcker för barn är ju också en upplevelse för vuxna” - Vuxnas förståelse och användning av bilderböcker.

Författare: Linda Öberg

Termin och år: VT23

Institution: Göteborgs universitet

Handledare: Susanna Rolfsdotter Eliasson

Examinator: Andreas Nordin

Nyckelord: Crossover picturebooks, Children’s literature, Adults, Reader-response theory, dual address

In this thesis I have in groups of three, interviewed five women and one man between the ages of 26 and 50+ about their reading experience and understanding of three crossover picturebooks. I have also conducted a survey where 125 adults have answered questions about their use and perception of picturebooks as a literary genre. The purpose of the study is to understand if adult readers perceive themselves as addressees in picturebooks with a dual address. When analyzing the material gathered from the interviews and survey, I have applied Wolfgang Iser’s reader-response theories on the implied reader and his research overall act of reading, as well as Barbara Wall’s narratology research on the relationship between narrator and narratee and her theories about the address a book possesses. My analysis of the material generated by the group interviews and survey has resulted in me being able to see how adults, when reading picturebooks with a dual address, tend to focus more on the implied child readers, and their possible experience of the picturebooks rather than their own. It has also shown me that even when the adult readers have a profound reading experience from picturebooks they do not see themselves as an individual addressee. They see themselves as an addressee in theory and only in interplay with a child, this to not be bored by the book while reading to a child.

Innehåll

Inledning.....	5
Introduktion.....	5
Syfte & frågeställningar.....	6
Avgränsningar.....	6
Vad är en bilderbok?	7
Presentation av informanterna.....	7
All-ålderbilderbokens historiska bakgrund.....	8
Tidigare forskning.....	9
All-ålderbilderboken.....	9
Ikonotext.....	10
Teori.....	11
Receptionsteori.....	11
Narratologi.....	12
Uppsatsens centrala begrepp.....	12
Det artistiska och det estetiska.....	12
Den faktiska läsaren och den faktiska författaren.....	13
Den implicite läsaren och den implicite författaren.....	13
Berättaren och den tilltalade.....	14
Singel-, double- och dual address.....	14
Forskningsetik och reflexivitet.....	15
Intervjuer.....	15
Enkäten.....	17
Metod och material.....	17
Gruppintervjuer.....	18
Enkäten.....	19
Bilderböckerna: <i>Bettan</i> , <i>Furan</i> & <i>Fågeln i mig flyger vart den vill</i>	20
Resultat.....	28
<i>Bettan</i>.....	28
Grupp 1: Andreas, Lovisa och Maria.....	28
Grupp 2: Elin, Johanna och Lina.....	32
<i>Furan</i>.....	36
Grupp 1: Andreas, Lovisa och Maria.....	36
Grupp 2: Elin, Johanna och Lina.....	40
<i>Fågeln i mig flyger var den vill</i>.....	43
Grupp 1: Andreas, Lovisa och Maria.....	43
Grupp 2: Elin, Johanna och Lina.....	46

När vuxna läser bilderböcker	49
Enkäten – Vem är bilderboken till för?	50
Vad är en bilderbok?	50
Vem är bilderbokens främsta målgrupp?	50
Läser vuxna bilderböcker?	51
När vuxna läser bilderböcker för sig själva.....	51
Vem vill vuxna ge en bilderboksupplevelse?.....	52
Slutdiskussion.....	54
Vidare forskning	56
Källförteckning.....	57
Tryckta källor	57
Otryckta källor	58
Bilagor	59
Bilaga 1 – Information till informanterna	59
Bilaga 2 - Intervjumanus och frågor	60
Bilaga 3 - Enkätfrågor	61

Inledning

Introduktion

Utifrån mitt intresse för barnlitteratur och bilderböcker, valde jag att ha praktik på ett barn- och ungdomsbokförlag. Under min tid där lästes många manus och böcker, särskilt många bilderböcker. Under min läsning fann jag flera gånger att jag själv berördes av böckerna. Det blev för mig, som vuxen, en unik och värdefull läsupplevelse. Det fanns flera bilderböcker som jag ville tipsa om till barnfamiljer, men även till vuxna vänner utan barn, då jag upplevde att de kunde uppskattas av fler åldersgrupper än barn. Det var kanske inte första gången jag upplevde detta, men denna gång uppfattade jag verkligen mig själv som en möjlig målgrupp och började fundera över varför dessa bilderböcker endast marknadsfördes som barnlitteratur. Jag lade även märke till och förundrades över att i samtal om bilderböcker blev de ofta synonyma med barnböcker. Båda begreppen användes, men uppfattades syfta till samma typ av media. Men är barn verkligen bilderbokens enda målgrupp? Dessa frågor resulterade i eftersökningar bland forskning om bilderböcker och landade i upptäckten av termen all-åldersbilderbok och i narratologen och författaren Barbara Walls (1991) teori om de olika riktningarna och tilltalen som finns inom barnlitteraturen.

Enligt den norska barnlitteraturforskaren Åse Marie Ommundsen är all-åldersbilderböcker och även bilderböcker för vuxna inte något nytt. Hon menar att dessa genrer varit trendande i Skandinavien sedan 90-talet (Ommundsen 2018, s. 220). Detta kändes som något helt främmande för mig. Jag har aldrig sett bilderböcker marknadsföras för vuxna, heller inte att en bilderbok aktivt skulle marknadsföras och kategoriseras som att vara för både barn och vuxna. Vet bokhandlare, bibliotekarier och läsare i Sverige att det finns bilderböcker som riktar sig till vuxna och även att många bilderböcker i dag faktiskt är så kallade *crossover picturebooks* (all-åldersbilderböcker) som riktar sig både till barn och vuxna? Eller behandlas bilderboken främst som barnlitteratur i litteraturens allmänna rum och ses endast som ett media med fler målgrupper inom barnlitteraturforskningen?

Syfte & frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka om vuxna upplever sig som en målgrupp för bilderböcker med ett dubbelt tilltal¹, samt ta reda på hur vuxna förstår och använder bilderböcker. Syftet kommer att närmas genom följande frågeställningar:

- Hur läses och används bilderböcker av vuxna?
- Hur förstår en grupp vuxna läsare ett antal utvalda bilderböcker med dubbelt tilltal?
- På vilket sätt riktar sig de böcker som valts ut för undersökningen även till vuxna?

Avgränsningar

Nödvändiga avgränsningar som kommer att göras är att delge vilken typ av litteratur som inte innefattas i begreppet bilderbok i denna uppsats. Begreppet bilderbok är inom bilderboksforskningen ett omdiskuterat fenomen och det finns idag ingen bestämd definition av det inom fältet. I denna uppsats kommer flera uppfattningar och tolkningar av begreppet att hanteras. Termen all-åldersbilderbok kommer att användas när det syftas på crossover picturebooks, bilderböcker som är åldersöverskridande. Detta då all-åldersbilderbok är den vedertagna översättningen av begreppet inom nordisk forskning.

Det är också relevant att förklara varför denna uppsats är huvudsakligen kulturvetenskaplig och inte litteraturvetenskaplig, som man kan anta då den behandlar en specifik genre av litteratur. Denna studie fokuserar på vuxna läsares förståelse och praktiska användning av fenomenet bilderböcker. Den fokuserar inte på böckernas litterära innehåll och genomför inga analyser av informanternas läsning utifrån böckernas innehåll genom text och bildanalys, därav är denna uppsats kulturvetenskaplig då den genom etnologiska metoder fokuserar på en grupp människors förståelse och användning av ett fenomen.

Bilderböckerna som kommer att vara föremål för analys är *Bettan* (2022) av Maria Norin & Elisabet Ericson, *Furan* (2021) av Lisen Adbåge och *Fågeln i mig flyger vart den vill* (2017) av Sara Lundberg. Samtliga har varit nominerade till Augustpriset och *Fågeln i mig flyger vart den vill* vann priset 2017.

¹Med ”dubbelt tilltal” menas att en bok riktar sig till både barn och vuxna samtidigt. Dubbelt tilltal kommer vidare i uppsatsen benämnas med det teoretiska begreppet *dual adress*.

Vad är en bilderbok?

När en bok i uppsatsen benämns som bilderbok åsyftas en bok med minst en helsidesbild per uppslag och där text och bild tillsammans för berättandet framåt, alltså att både bild och text för fram ett eget berättande som tillsammans skapar berättelsen. Andra böcker med bilder som illustrerar det som texten berättar och inte tillför ett eget berättande, kommer att benämnas som illustrerade böcker. Kokböcker, coffee-table böcker, konstböcker eller andra *böcker med bilder* ingår inte i begreppet bilderbok i denna uppsats. Även ABC-och pekböcker utesluts då de är primärt språk-didaktiska bilderbokgenrer. Lika så kommer serieböcker/album, en subgenre till bilderboken att uteslutas då och har en egen historia (Ommundsen, 2010, s. 155). Denna avgränsning är nödvändig då förståelsen och åsikterna om bilderbokens definition är många och spridda, samt då det är i denna definition av bilderboken som böckerna som diskuteras i denna uppsats befinner sig. Bilderböckerna som diskuteras i denna uppsats besitter adressatet: dual adress vilket är ett tilltal som riktar sig till både barn och vuxna. Dessa bilderböcker är de som bland annat kallas all-åldersbilderböcker. De böcker som valts ut besitter det dubbla tilltalet: dual adress, detta för att se om bilderböcker som i teori riktar sig även till vuxna, upplevs på detta sätt av vuxna läsare. Bilderböcker med andra tilltal kommer inte att behandlas i denna uppsats.

Presentation av informanterna

Eftersom denna studie handlar om vuxnas förståelse och användning av bilderböcker, är alla informanter och enkätsvaranden som deltar över 18 år. Informanterna i studiens intervjuer är 5 kvinnor i åldersspannet 26 - 48 år och en man som uttrycker sin ålder som 50+.

Informanterna har intervjuats i två grupper, vid två separata tillfällen. Nedan kommer informanterna att presenteras under den grupp de ingår i. Informanterna i denna studie är anonyma och namnen i denna presentation är pseudonymer.

Grupp 1: Andreas, Lovisa och Maria

- Andreas arbetar som IT-konsult och beskriver sig som hobbyförfattare. Han har ett intresse för barnlitteratur och går för tillfället en kurs inom ämnet. Andreas har främst erfarenhet av bilderböcker som vuxen läsare utan ett barns närvaro. Senaste gången han läste en bilderbok för barn var 10 år sedan.
- Lovisa arbetar som skolbibliotekarie och läser i jobbet regelbundet olika böcker för eller tillsammans med större grupper av barn.

- Maria arbetar som logoped, men inte med barn. Hon läser mycket för sina två barn och har ett stort intresse för barnlitteratur.

Grupp 2: Elin, Johanna och Lina

- Elin arbetar som HR-specialist. Hon har erfarenhet av att läsa bilderböcker för sina syskonbarn som hon träffar ungefär varannan månad.
- Johanna arbetar som UX-designer. Hon har erfarenhet av att läsa för barn, då hon under en tid arbetade på förskola, men även av att läsa för andra barn i sin närhet. Hon har dock inte läst en bilderbok på flera år.
- Lina är arbetar som utvecklare på ett bilföretag. Hon har inget minne av att ha läst för något barn. Hon har främst erfarenhet av att själv ha läst illustrerade böcker.

All-ålderbilderbokens historiska bakgrund

Bilderböcker som ämnar rikta sig till både barn och vuxna är inte något nytt. Det talas främst om att genren kom till under 1960-talet men det finns tidigare exempel på bilderböcker som riktar sig till en åldersöverskridande publik (Beckett 2012, s. 21). Dessa bilderböcker benämns ofta som konstböcker då de många gånger anses vara svåra att placera i en ålderskategori och blir då definierade av vad de anses inte vara (Beckett 2012, 19) alltså, inte bilderböcker, inte bara för barn. Böckerna skapar en osäkerhet kring om de är för barn eller ej och benämns då istället för konstböcker. Den första konstboken för barn, riktade sig till en bredare barnpublik och skrevs av den brittiska poeten och gravören William Blake, boken hette: *Songs of Innocence and of Experience* (1794) (a.a). Boken kombinerade text och bild med Blakes egen graveringsteknik illuminated printing (a.a). I bokens inledning skrev han en dikt där han uttryckte att bokens sånger var sånger som "every child may joy to hear" (a.a). Författaren Alice Willard tog del av Blakes illustrationer och sånger som barn och skrev som vuxen den hyllade bilderboken *A visit to William Blake's Inn* (1981) med illustrationer av Alice och Martin Provensen (a.a). Willard inspirerades av Blakes bok och lät bokens undertitel vara *Poems for Innocent and Experienced travelers* som en direkt referens till Blakes verk. Willard inspirerades av Blakes vilja att ge ut en bok som ämnade läsas av flera åldersgrupper och lät detta tilltal ta plats även i hennes egna bok (Beckett 2012, s. 21).

I sekelskiftet mellan 1800-talet och 1900-talet bildades en grupp konstnärer som kallade sig för "The Vienna Workshops" (a.a.). Gruppen ville föra samman fin och ful konst och designa

vackra ting inom alla områden, även böcker och de omtolkade bilderbokens hela koncept (a.a.). De experimenterade med bilderbokens form, typografi, sidlayout och förhållandet mellan text och bild (a.a). The Vienna workshops experiment resulterade i flertalet billigt producerade bilderböcker med hög konstnärlig kvalitet som gjorde att allt fler konstnärer började visa intresse för barnlitteraturen (Beckett 2012, s. 22). Detta resulterade i flera revolutionära bilderböcker, bland annat en av den moderna bilderbokens föregångare, den franske konstnären Edy Legrands *Macao et Cosmage ou L'expérience du bonheur* (1919) (a.a).

I Sverige var det Ellen Key som med *Barnets århundrade* (1900) uttryckte vikten av att barn vid tidig ålder får möta god konst och litteratur (Litteraturbanken 2023) som triggade den svenska debatten kring barnkultur (a.a). Hon visade sig även ha rätt, att 1900-talet skulle bli barnens århundrade (a.a). Bilderböcker ökade i produktion och bland annat, den fortfarande populära, bland både barn och vuxna, konstnären och författaren Elsa Beskow gav ut flertalet bilderböcker mellan 1887 och 1952 (a.a)

Tidigare forskning

Bilderboksforskning är ett fält inom litteraturvetenskapen som placeras under barnlitteraturforskning. Denna uppsats kommer att fokusera på bilderboksforskningen inom Sverige och Norden. Men kommer även sträcka sig till Kanada, U.S.A och Tyskland för forskning och teori som frekvent refereras till inom den nordiska bilderboksforskningen. Bilderboksforskningen är ett relativt nytt forskningsfält som etablerades i Norden först på 2000-talet i takt med att utgivningen av bilderböckerna ökade.

All-åldersbilderboken

Efterforskningar och läsning av tidigare forskning inom fältet, har visat att den största delen bilderboksforskningen fokuserar på sambandet mellan text och bild. Hur relationen påverkas av de olika perspektiv som bild och text tillskrivs, hur de hanteras vid översättning samt ordningen de skapas i, är återkommande ämnen. Forskning och diskussioner kring vem bilderböcker är för och ämnet åldersöverskridande bilderböcker är ett, i Norden, relativt nytt ämne som nämns som möjliga forskningsvägar först i avhandlingar och texter från 90-talet. Bland andra av Ulla Rhedin i *Bilderboken: På väg mot en teori* (1992) som var Nordens första avhandling inom bilderboksforskningen. I avhandlingen fokuserar Rhedin på

sambandet mellan text och bild och skapar tre koncept som delar in bilderböcker i tre olika typer, beroende på hur de skapats. Bland annat i vilken ordning text och bild tillkommit. Hon diskuterar i sin forskning även hur teater och films dramaturgiska kvaliteter även infinner sig i bilderboksberättandet, till exempel i läsningens bläddring. Hon tar även i korthet upp bilderboken som ett åldersöverskridande medium och det allt mer populära dubbla tilltalet: dual adress, som är ett tilltal som riktar sig till både barn och vuxna. Hon skriver att hon ser hur bilderboken är på väg att bli ett eget konstnärligt fält som bland annat kommer att kännetecknas av det dubbla tilltalet, men även av en mer ”uttalad inriktning också på äldre läsare” (Rhedin 1992, s. 213).

Men efter Rhedin så är det först under 2000-talet, när bilderboksutgivningen ökar, som man kan se ett växande intresse för den åldersöverskridande bilderboken. Elina Druker, professor i litteraturvetenskap beskriver de nya bilderböckerna som ”uttrycksmässigt och konstnärligt sökande, ofta med tabubrytande motiv och en diffus mottagargrupp” (Druker 2018, s. 4). 2010 kom den norska forskaren Åse Marie Ommundsen ut med avhandlingen *Litterære grenseoverskridelser. Når grensene mellom barne- og voksenlitteraturen viskes ut* där hon visar på att gränserna mellan barn- och vuxenlitteraturen blir allt suddigare och att en ny genre: all-ålderslitteratur kan vara relevant. Sandra L. Becketts bok, *Crossover Picturebooks: A genre for all Ages* (2012) sammanfattar genren all-åldersbilderböcker och beskriver hur dessa bilderböcker fungerar och hur de ser ut. Enligt Beckett gör bilderbokens stora tolkningsomfång, dess ofta komplexa samband mellan text och bild och innovativa bilder att den skiljer från annan skönlitteratur och gör den till den ultimata åldersöverskridande genren (Beckett 2012).

Ikonotext

Inom forskningen av den åldersöverskridande bilderboken och bilderboksforskningen i största allmänhet används Kristin Hallbergs textbegrepp ”ikonotext” flitigt. Begreppet enligt Hallberg är inte ämnat att endast användas inom bilderboksforskningen och hon diskuterar sitt begrepps historia och användning i artikeln *Ikonotext revisited – ett begrepp och dess historia* (Hallberg 2022). Inom bilderboksforskningen används ikonotext som ett textbegrepp som syftar på syntesen mellan text och bild (Hallberg 2022). Hallberg menar att detta gör att ikonotext förstås som ett begrepp endast avsett för bilderboksforskning och att detta är missvisande, då begreppet kan användas på allt media där bild och text samspelar (Hallberg

2022). Denna uppsats kommer att använda och förhålla sig till bilderboksforskningens förståelse av begreppet då det är denna som förekommer inom fältet.

En återkommande forskare i både den nordiska och internationella barnlitteraturforskningen är den svensk-ryska författaren, litteraturvetaren och professorn Maria Nikolajeva. Nikolajeva tar i sin forskning an många ämnen inom fältet och har skrivit två kurslitteraturböcker inom barnlitteratur- och bilderboksforskning *Barnbokens byggklossar* (1998) och *Bilderbokens pusselbitar* (2000). Hon är även framträdande inom narratologiforskningen kring bilderboken och har tillsammans med Carole Scott skrivit *How Picturebooks Work* (2001) som är en djupgående bok om bilderbokens olika krafter och sätt att verka. De tar bland annat upp värdet av att använda receptionsteori som ett värdefullt sätt att närma sig bilderboken (Ommundsen 2010, s. 34).

Teori

Receptionsteori

Receptionsteori, på engelska kallad reader-response theory är ett forskningsfält inom litteraturvetenskapen där man utforskar hur läsare tar emot och svarar på olika typer av texter vid läsning. Receptionsteori är inom Norden inte särskilt utforskat men några texter som är värda att nämna är Christian Meherstams *Textteori för läsforskare* (2009) där han utforskar möjligheterna att utveckla en teori för läsforskare genom att testa redan existerande receptionsteorier på ny litteratur, sakprosa. I *Litterære kulturmøter: en studie av bildebøker og barns resepsjon* (2011) utforskar Anne Skaret barns (5–9 års) uppfattning och förståelse av utvalda bilderböcker. Internationellt är Wolfgang Iser's teori om den implicite läsaren i *The implied reader: patterns of communication in prose fiction from Bunyan to Beckett* (1974[1972]) och *The Act of reading* (1978[1976]) välanvänd och omdiskuterad. Iser undersöker huvudsakligen sambandet mellan det litterära verkets två poler: the artistic, författarens text och the aesthetic, läsarens realisering av texten, alltså läsarens läsning och tolkning av texten. När dessa två poler möts skapas det litterära verket och de olika typerna av berättare, läsare och tilltalade som infinner sig i texten synliggörs.

Då denna uppsats kommer att titta närmare på vuxnas uppfattning och tolkning av tre olika bilderböcker kommer Wolfgang Iser's receptionsteori om läsakten i *The Act of Reading: a theory of aesthetic response* (1978 [1976]) att användas. Iser's teori handlar om hur mötet mellan läsare och text skapar det litterära verket och hur läsaren genom sin subjektiva läsning

ger mening till texten hon läser. Begreppen *the artistic* och *the aesthetic* kommer att användas för att se hur de utvalda bilderbäckernas kreatörers text och bild ser ut vid mötet med läsarens realisering av boken. Begreppen *Real reader*, *real author*, *implied reader* och *implied author* kommer att användas för att analysera informanternas läsprocess och vilken läsare de identifierar sig själva med.

Det ska också nämnas att då denna studie fokuserar på bilderböcker så kommer analysen att pröva Iser's receptionsteori på en annan typ material än vad han gjort. Iser's forskning fokuserar på textbaserad litteratur primärt riktad till vuxna, där imaginärt bildskapande utifrån texten skapas. Materialet i denna studie är litteratur med mindre text och faktiska bilder. Textläsning behöver sin läsare för att realiseras (Iser 1978 [1972], s. 274–275) vilket jag anser att även bildläsning gör. Därför kan Iser's teorier prövas på analys bilderboksläsning.

Narratologi

I *The narrator's voice: the dilemma of children's fiction* (1991) presenterar Barbara Wall sin narratologiska teori om hur man avgör huruvida en bok är för barn, vuxna eller för dem båda. Detta gör hon genom att analysera böcker med hjälp av olika tilltal, eller adressat: *Single*, *double* och *dual adress*. För att kunna avgöra vilket adressat en bok besitter utforskar Wall relationen mellan *narrator* och *narratee* (Berättaren och den tilltalade). Den som i boken berättar och den som berättandet i boken riktar sig till. Detta för att kunna avgöra om relationen påverkar informanternas läsning och förståelse av bilderböckerna.

Denna analysmetod kommer att användas för att kunna välja bilderböcker med adressatet dual adress, vilket är det adressat som studien intresserar sig för i denna uppsats.

Uppsatsens centrala begrepp

För att som läsare lättare kunna följa med i kommande analyser och reflektioner, kommer de receptionsteoretiska och narratologiska begrepp som användas i denna uppsats att presenteras nedan.

Det artistiska och det estetiska

The artistic och the aesthetic är begreppen som Iser använder sig av för att beskriva de två polerna som ett litterärt verk skapas mellan (Iser 1978 [1972], s. 274). I denna uppsats kommer begreppen att översättas till det artistiska och det estetiska.

Det artistiska syftar på den faktiska texten skapad av den faktiska författaren och *det estetiska* syftar på den realiseringen av texten som den faktiska läsaren gör (a.a). Det är mellan dessa som det litterära verket existerar, då ett litterärt verk är mer än sin text och måste realiserar av en läsare för att komma till liv (a.a). Samtidigt är en läsaes realisering självständigt skapad utifrån läsaren själv (a.a). Därav befinner sig ett litterärt verk alltid emellan dessa två poler men mötet mellan dom kan aldrig preciseras utan förblir flytande (Iser 1978 [1972], s. 275). Detta då varje läsning av texten är individuell och resulterar i en unik realisering av verket.

Den faktiska läsaren och den faktiska författaren

The real reader och the real author, två begrepp som med samma innebörd används inom både receptionsteori och narratologin. I denna uppsats kommer dessa begrepp att översättas med egen översättning till: den faktiska läsaren och den faktiska författaren.

Den faktiska läsaren är den läsaren som i praktiken läser boken. Den som håller i texten och läser de skrivna orden. Även ett barn som i praktiken tar del av en läsning och lyssnar är även den faktiska läsaren (Wall 1991, s. 4).

Den faktiska författaren är författaren som du vanligtvis tänker är författaren.

Upphovspersonen till texten. Den som har kommit på och skrivit ner den texten som en faktisk läsare kan ta del av (Wall 1991, s. 4).

Den implicite läsaren och den implicite författaren

The implied reader och the implied author kommer i denna uppsats att översättas till det i svensk forskning vedertagna översättningen, implicit läsare och författare. Begreppen är varandras motpoler och har beskrivits och tolkats på flera sätt sedan de myntades av Wayne Booth 1961 (Arborelius, 2014, s. 5). Min förståelse av begreppen kommer grunda sig i Barbara Walls användning av dem i *The narrator's voice: the dilemma of children's fiction* (1991) samt Wolfgang Iser's sammansmältning av olika typer av läsare som bildar den implicite läsaren i *The Act of reading: a theory of aesthetic response* (1978 [1976], s. 34 – 38).

Den implicite läsaren är konceptet av den läsare som redan befinner sig i texten. Den läsaren som förutsätts läsa texten, men som samtidigt inte går att absolut definiera (Iser 1978 [1976], s. 34). Den implicite läsaren kan alltså sägas gömma sig i texten och därmed upptäckas av en faktisk läsare.

Den implicite författaren är enligt Barbara Wall det begrepp som är svårast att förklara (Wall 1991, s. 5) och jag är beredd att hålla med. Konceptet den implicite författaren är en “all-informing authorial presence, the ‘face behind the page’, the idea of the author carried away by the real reader from his or her reading of the book” (Wall 1991, s. 6). Därmed är den implicite författaren den författare som den faktiska läsaren föreställer sig och genom sin läsning målar upp som skaparen denne läser. Läsaren har inte vid sin läsning tillgång till den faktiska författaren utan endast sin föreställning om denna, vilket är den implicite författaren.

Berättaren och den tilltalade

Narrator och narratee syftar på en boks interna berättare, alltså inte författaren, och på den tilltalade av denna interna berättare. Begreppen används främst inom narratologin men även inom receptionsteorin. Begreppen kommer att översättas till: *berättare* och *den tilltalade*.

Berättaren är den rösten som vi leds av eller lyssnar till när vi tar del av en berättelse (Wall 1991, s. 4). *Den tilltalade* är den dolda personen, inuti berättelsen som berättaren berättar för (a.a). Det är med hjälp av relationen mellan berättaren och den tilltalade som vi kan finna vilket adressat en bok besitter (Wall 1991, s. 5).

Singel-, double- och dual address

Med hjälp av relationen mellan berättaren och den tilltalade kan vi se vem en bok riktar sig till. Barbara Wall har funnit tre olika typer av addresses (tilltal) som finns inom barnlitteraturen (Wall 1991, s. 35). I uppsatsen kommer Walls begrepp adress att översättas till *adressat* istället för *tilltal*. Detta för att inte förvirra begreppet med: den tilltalade, narratee.

Single adress riktar sig endast till barnet. Med denna typ av adressat riktar sig berättaren till barnet och tar ingen hänsyn till den vuxna som också tar del av verket, utan det är barnets intressen som dominerar (Wall 1991, s.35)

Double adress som riktar sig till både barn och vuxen, där den ena adressaten infinnes på bekostnad av den andra (Wall 1991, s. 35). Berättaren riktar sig till barnet, men även till den vuxna genom att göra sig rolig på bekostnad av barnets bristande erfarenhet (a.a). Genom skämt som blir roliga just för att barnet inte förstår dem (a.a).

Dual adress som riktar sig till både barn och vuxna samtidigt, ej på bekostnad av den andra (a.a). Berättaren tilltalar barnet men använder sig också av ett seriöst tonfall som används vid

ett vuxet tilltal. Detta resulterar i att även om berättaren söker att tilltala barn så finner även den vuxna läsaren sig tillfredsställd och sedd av berättaren (Iser 1978[1972], s. 35–36).

Forskningsetik och reflexivitet

Intervjuer

Under studiens gång har det genomförts två gruppintervjuer med tre deltagare i varje intervju. Samtliga informanter är vuxna individer mellan åldrarna 26 – 50+ år. Av de sex intervjuade informanterna var fem av dem kvinnor och en av dem man. Detta berodde på att kvinnor var överrepresenterade bland medlemmarna i Facebook-grupperna där inlägget delades. Det var även mestadels kvinnor som hörde av sig och visade intresse för att delta, endast en man hörde av sig och ville delta, vilket han sen även gjorde.

Inlägget delades i två grupper på temat barn- och ungdomslitteratur och i en grupp med studenter som jag tidigare studerat litteraturvetenskap med. Facebook-grupperna valdes inte med deras medlemmars könsfördelning i åtanke. De valdes i syfte att få kontakt med litteraturintresserade, primärt barn-och ungdomslitteratursintresserade personer. De grupper som var aktiva och hade flest medlemmar var de grupperna som inlägget publicerades i och dessa visade sig ha ett högre antal kvinnliga medlemmar än manliga och därför är det flest kvinnor som deltar i denna studie.

Inför och efter intervjutillfället informerades informanterna om att deras deltagande är frivilligt och att de närsomhelst kan avbryta eller ångra sitt deltagande om de så önskar. I detta fall informerades de om att allt material som kan kopplas till dem då skulle raderas och uteslutas ur studien. De informerades även om att de i uppsatsen kommer att vara helt anonyma. För att genomföra anonymiseringen av informanterna så benämns de med pseudonymer i allt material som rör studien.

Efter att den första gruppintervjun genomförts, så hoppade de informanter som skulle delta i den andra gruppintervjun av. Istället bokades de tid för individuella intervjuer med tre nya personer, men även dessa hoppade sedan av eller slutade svara. Detta resulterade i att jag på grund av tidsbrist fick be två vänner och en bekant att ställa upp, vilket de gjorde. Detta betyder att intervjuerna skett med olika förutsättningar. Detta var jag medveten om och var anledningen till att jag försökte hitta andra informanter tills tidsbristen blev ett faktum. En risk med att intervjuar vänner och bekanta kan vara att den intervjuade svarar kort och mindre

informativt med antagandet om att intervjuaren förstår svaret utifrån tidigare vetenskap om den. För att försöka motverka denna risk informerades informanterna om risken innan intervjun och de ombads att försöka svara som om jag, deras vän inte visste någonting om dem. Detta fungerade bra och orsakade ingen större skillnad mellan intervjuerna. Några extra följdfrågor fick ibland ställas för att få mer informativa svar i båda gruppintervjuerna, så det är svårt att säga om dessa följdfrågor i intervjun med mina vänner var på grund av att vi känner varandra eller om det bara beror på hur de är som intervjupersoner.

En skillnad som jag inte var förberedd på men som noterades, var att i gruppen med mina vänner gav en av dem djupare och mer reflekterande svar på frågorna än någon av de andra informanter. Detta kan vara resultatet av att hon som min vän, vet mer om studien och vad det är för information jag söker få ut av dem under intervjun. Jag behövde därför inte ställa särskilt många följdfrågor till henne då hon redan svarat på dessa i sina svar på de initiala frågorna. Detta kan bero på att hon inte såg mig som forskare, utan troligen mer som en vän som hon vill hjälpa och därmed gav hon djupa, utförliga svar. Detta visar på det som Oscar Pripp skriver om forskarens möte med olika aktörer i *Etnologiskt fältarbete* (2011) ”Man blir också identifierad av dem man möter. Det betyder att ens identitet som forskare lika mycket existerar i ’deras ögon’” (Pripp 2011, s. 71).

Det ska också nämnas att den intervjugrupp med två vänner och en bekant inte har ett större litteraturintresse eller yrken inom bokbranschen. De har alltså ingen större vetenskap om populära författare eller titlar inom barn- och ungdomsbokslitteraturen. Detta var en skillnad som märktes i hur de olika informanterna svarade i intervjuerna och kommer ligga till grund för analys i resultatdelen.

Bilderna som används i uppsatsen är scannade uppslag ur bilderböckerna. För att få använda dessa bilder kontaktades bokförlagen som gett ut böckerna via e-mail. Förlagen kontaktade därefter upphovspersonerna och återkopplade sedan till mig. Jag fick godkännande av samtliga upphovspersoner och förlag. Ett av förlaget svarade inte på e-målet, så istället kontaktades upphovspersonen till boken via Instagram där jag fick dennes godkännande för att använda mig av bilder ur boken.

Vid användning av intervjutranskriberingar i resultatet har talspråk inte korrigerats och ljud och upprepningar av samma ord efter varann har inte skrivits ut. Vid frekvent användning av

utfyllnadsord som: liksom, typ och alltså, har antalet av dessa reducerats för att göra det lättare att förstå vad som sägs i citaten.

Enkäten

Det har även genomförts en enkät som spridits på sociala medie-plattformen Facebook. Enkäten har delats på min egna profil samt i olika grupper med litteraturintresserade personer samt i chattar med vänner, bekanta och kurskamrater. Detta genererade ett större gensvar än förväntat. Efter 125 svar stängdes enkäten för fler svar. Detta för att hinna analysera alla de svar som kommit in. Valet att dela enkäten i grupper med litteraturintresserade personer visade sig vara anledningen till det stora deltagandet av svaranden. Detta då stor del av åldersgrupperna som svarat inte i finner sig på min egna privata profil. Enkäten svarades primärt på av kvinnor, vilket också visade sig vara ett resultat av val av grupper att dela enkäten i. Som tidigare nämnt så var kvinnor tydligt överrepresenterade både i medlemsantal och aktivitet i Facebook-grupperna vilket troligen är anledningen till det höga antalet kvinnliga svaranden. Vänner, familj och kurskamrater ombads även att svara på enkäten. Mina kurskamrater är främst kvinnor och de vänner och familjemedlemmar som visade intresse var även de, primärt kvinnor. Svar från män gick dock upp efter att mina vänner ombetts svara på enkäten.

Enkäten genomfördes med Google Docs enkätverktyg och för att anonymisera de enkät svarande tilläts inte Google att samla in deras e-mail adresser. De behövde alltså inte logga in via Google för att svara på enkäten. Enkäten var öppen för alla som ville svara utan begränsningen med att behöva ha ett Google-konto. Som forskare har jag tillgång till att se hur de enskilda svarandena har svarat men kan då endast se ålder och kön som tillhörande identifikation, detta för att kunna analysera svaren på de frågor där de svarande kunde skriva egna svar.

Metod och material

För att samla in studiens material har det genomförts en kvantitativ enkät och två kvalitativa gruppintervjuer om tre personer vid varje tillfälle. Det har även genomförts litteraturanalyser av flera bilderböcker för att välja böcker som riktar sig till både barn och vuxna. För att göra detta så har Barbara Walls (1991) narratologiska teori om hur man tar reda på om en bok är för barn eller ej, använts. Detta genom att ta reda på vilket adressat som böckerna besitter.

Gruppintervjuer

Under februari genomfördes två kvalitativa gruppintervjuer med tre personer i varje grupp. Informanterna i gruppintervjuerna var alla vuxna personer som har varierande erfarenhet av att läsa bilderböcker tillsammans med barn. Denna erfarenhet efterfrågades för att informanterna skulle kunna reflektera över eventuella skillnader vid upplevelsen av att läsa bilderböcker utan ett barn närvarande. Hälften av informanterna är även personer som arbetar med eller intresserar sig för litteratur på olika sätt. Jag valde att söka mig till dessa personer då deras erfarenheter ger dem en förförståelse för ämnet och en möjlig motivation till att genomföra det förarbete som krävs för att delta i studien. Den andra hälften arbetar inom andra fält utan något större intresse för litteratur.

För att hitta informanter publicerades ett inlägg i tre olika Facebookgrupper med litteraturintresserade personer samt på min privata Facebooksida. I inlägget beskrevs studien och det förarbete som skulle krävas vid deltagande. Det var flera än de som slutligen deltog som visade intresse för studien och dessa var primärt kvinnor i olika åldrar. Endast en man hörde av sig och han deltog sedan även i en gruppintervju.

Inför gruppintervjun skickades ett dokument till de som anmält intresse. I dokumentet fanns information om böckerna som de skulle läsa, samt tre frågor som jag ville att de skulle fundera över under eller efter sin läsning. Utöver detta så fanns även en kortfattad beskrivning om hur intervjun skulle gå till. Detta dokument ligger under bilagor som bilaga 1.

Gruppintervjuerna genomfördes på zoom, detta för att inte begränsa mig till personer endast i Göteborgsområdet och för att göra det enklare att hitta en tid för intervju, som passade alla informanter.

Gruppintervjuerna gick till på så sätt att vi vid uttalad tid samlades i ett möte på Zoom där jag gick igenom hur intervjun skulle gå till. Sedan inleddes intervjun med en öppen fråga som alla fick svara på och diskutera med varandra, efter det tog vi oss an bilderböckerna de fått läsa. Vi började med *Bettan* och informanterna fick, var för sig, berätta om sin läsupplevelse, hur de upplevde läsningen av boken. Därefter ställdes öppna frågor om boken som de alla fick svara på, där de fick plats för diskussion. Denna process genomfördes med alla böckerna. I slutet av intervjun ställdes det öppna, bredare frågor om bilderböcker i allmänhet.

Valet att använda intervjuer som metod grundar sig i intresset av att ta del av vuxnas läsprocess och läsupplevelse av bilderböcker som i teori riktar sig även till dem som vuxna, enligt Barbara Walls: *dual adress* (1991). Detta för att senare kunna analysera deras läsning och respons av böckerna. Detta ser jag inte vara möjligt genom någon annan metod än intervjuer.

“A literary text can only produce a response when it is read, it is virtually impossible to describe this response without analyzing the reading process” (Iser 1978[1978], s. ix).

Anledningen till valet att göra just gruppintervjuer var för att informanterna skulle få ta del andras perspektiv i hopp om att det skulle öppna upp för diskussion kring böckerna.

Enkäten

Som komplement till de kvalitativa gruppintervjuerna har det även genomförts en kvantitativ enkät. Detta för att med större trovärdighet kunna svara på studiens syfte, som söker att svara på om hur vuxna som åldersgrupp förstår och använder sig av ett fenomen. Därav uppstod ett behov av att ha fler vuxna individer som deltog i studien och därför genomfördes även en enkät.

Enkäten delades i samma Facebookgrupper som inlägget för gruppintervjuerna och även på min privata Facebooksida. Enkäten bestod av tolv frågor som efterfrågade könsidentitet, ålder och de undersökande frågorna som handlade om deras förståelse av bilderboksbegreppet och deras användning och läsning av bilderböcker. Tre av de tolv frågorna var frivilliga att svara på, detta då de baserades på om de svarat ja eller nej på en tidigare fråga.

Enkäten fick in 125 svar varav 108 var kvinnor, 16 män och 1 ickebinär person. Inom ålderskategorin var det större spridning med 1 person i åldern 18–20 år, 44 personer mellan 20–30 år, 31 personer mellan 30–40 år, 25 personer mellan 40–50 år, 17 personer mellan 50–60 år och 7 personer i åldern 60+.

Efter genomgång av resultatet, har två frågor uteslutits. Detta då de dömts som irrelevanta för denna studie. Frågorna var ”Tycker du att det är lätt att hitta det du söker när du vill köpa/låna en bilderbok?” och ”Om nej, hur skulle det kunna göras mer tillgängligt? Vad saknar du?”.

Frågeställningen som dessa frågor skulle hjälpa till att svara på finns inte längre kvar och därför har de uteslutits ur materialet.

Bilderböckerna: *Bettan*, *Furan* & *Fågeln i mig flyger vart den vill*

Studiens utvalda bilderböcker har flera gemensamma nämnare utöver att de är bilderböcker. Alla tre böckerna marknadsförs till barn, men har tidigare visat sig uppskattas även av vuxna. Detta har visat sig genom läsning av recensioner av böckerna på hemsidorna av två stora online-bokhandlare samt att samtliga böcker varit nominerade till eller har vunnit det svenska, litteraturpriset: Augustpriset i barn- och ungdomskategorin. Ett pris med en jury som endast består av vuxna medlemmar där bilderböckerna ofta besitter ett tydligt vuxet tilltal och därav uppskattas av de vuxna som nominerar och bedömer böckerna (Beckett 2012, s. 16). Barbara Walls (1991) teori om böckers olika adressat gör det även möjligt att redovisa hur böckerna besitter det dubbla tilltalet: *dual adress* och hur detta gör att böckerna kan uppskattas av både barn och vuxna. Deras kopplingar till Augustpriset har även resulterat i de betraktas som kvalitetslitteratur för barn.

Anledningen till varför just dessa bilderböcker valts ut är, utöver det faktum att de besitter adressatet dual adress och tidigare har visat sig uppskattats av vuxna, att de berör olika typer av ämnen och litterära genrer inom bilderboksgrenen. *Bettan* handlar om relationer och kan beskrivas som ett relationsdrama. *Furan* är en skräckbilderbok och *Fågeln i mig flyger vart den vill* är biofiktin, baserad på verkliga personer och verkliga händelser samt att den har betydligt mycket fler uppslag och även mer text än de andra två. Bilderböcker med olika typer av berättelser har valts ut för att se om detta påverkar informanternas uppfattning av böckerna.

Nedan kommer varje enskild bilderbok att presenteras med grundläggande information om verket, en utförlig genomgång av dess handling, detta för att läsare av studien lättare ska kunna ta till sig studiens analyser, samt en adressatanalys.

Bettan

Bettan är en skönlitterär bok med text skriven av Marie Norin och med bilder av Elisabet Ericson. Boken är utgiven av Alfabeta bokförlag år 2022 och är en inbunden bilderbok som består av 13 uppslag med bilder på varje sida. Texten är integrerad i bilden.

Handling

Bettan handlar om ett berättarjag som bor ensam i ett litet hus på landet. Berättarjaget tycker om att vara själv men ibland kan det kännas lite ensamt. En dag knackar det på dörren, utanför står det någon som berättarjaget inte känner, Hon heter Bettan och har fått problem med bilen och undrar om hon inte kan få lite hjälp och sällskap när hon försöker fixa den. Bettan och berättarjaget kommer bra överens, de dricker kaffe och berättarjaget pratar mer än hon känner att hon någonsin gjort.

Bilen är svår att fixa och Bettan sover över. Hon får ta sängen och berättarjaget sover på madrassen. Dagen efter tror berättarjaget att Bettan har åkt iväg men det har hon inte, hon håller på att lasta ut saker ur sin bil. Bettan har många fina saker och berättarjaget flyttar lite på sina saker så att Bettan ska få plats med allt fint. Tid går och Bettan flyttar in, hon lagar god mat och är väldigt bra på att fynda och hitta massor av olika saker, hon hittar även en övergiven hund som får flytta in. Allt eftersom så fylls berättarjagets hus med mer och mer av Bettans saker.

Tillslut tycker Bettan att de borde göra sig av med berättarjagets saker för de får ju inte plats längre. Berättarjaget börjar känna att det inte är så roligt med Bettan längre. Bettans goda mat börjar tappa sin smak och berättarjaget får inte längre plats i huset och sover på en madrass ovanpå några flyttkartonger. En kväll går berättarjaget ut med sin madrass och sover i hästhagen tillsammans med hunden. Berättarjaget och hunden kommer fram till att det inte går längre, att det är alldeles för trångt, till och med på gårdsplanen. Nästa dag kommer det en lastbil för att lasta ur mängder med olika trädgårdsfigurer i betong och då får berättarjaget nog och säger nej. Berättarjaget ber Bettan att flytta på alla sina saker för hon får inte plats längre. Bettan blir sur och tycker inte det är roligt om berättarjaget ska säga nej hela tiden. Tjejen som skulle leverera trädgårdsfigurerna låter Bettan fylla lastbilen med hennes saker, fast det är bara berättarjaget och hunden som bär, för Bettan har ont i ryggen. Berättarjaget och Bettan säger hejdå och sen åker Bettan och lastbilstjejen därifrån. Allt som blir kvar från Bettan är hunden och boken avslutas med att berättarjaget och hunden tillsammans går ner till sjön och tar en simtur tillsammans.

Adressatanalys

I *Bettan* finner vi ett berättarjag som berättar utifrån sig själv. Genom detta kan vi se hur berättaren med en och samma röst tillämpar flera tilltal. Detta genom att låta läsarens

personliga erfarenheter ta plats i berättandet. Vem Bettan är och vad hon gör kommer betyda olika saker för olika läsare. För ett barn som inte bött själv sätts boken möjligen i scenario av att vara ensam hemma. Berättarjaget öppnar då dörren för en främling samtidigt som hon säger ”Först ville jag inte öppna. Man vet aldrig det kan ju vara vem som helst”. Här riktar berättaren sig till barnet och mötet med främlingar. Frågan till barnet är seriös och barnet bjuds in i berättarjagets värld med hennes dilemman (Wall 1991, s. 34). För den vuxna är inte frågan om att bo eller vara hemma själv lika allvarlig, likaså att öppna dörren när det ringer på. Det finns hos den vuxna en mer avslappnad inställning till situationerna då det inte är helt fel att anta att de besitter en större erfarenhet med logiska förväntningar på den (Wall 1991, s.34). Här kan vi alltså se hur berättaren genuint riktar sig till både den vuxna och barnet med en och samma röst (Wall 1991, s. 34). Samma seriösa ton som tilltalar den vuxna används för att tilltala barnet, samtidigt som textens enkla meningar riktar sig till barnet så blir då inte den vuxna förbisedd (Wall 1991, s. 35). Detta visar att *Bettan* besitter dual adress (Wall 1991, s. 35).

Furan

Furan är en skönlitterär skräckbilderbok skriven och illustrerad av Lisen Adbåge och utgiven av Rabén & Sjögren år 2021. Den är en inbunden bilderbok som består av 16 uppslag med bild på varje sida. Texten alternerar mellan att integreras i bild och placeras under eller mellan bilderna. Det förekommer även bilder helt utan text.

Handling

Furan handlar om en familj; mamman och pappan och de två barnen Florence och lilla Rodi. Familjen har hittat sin drömtomt där de ska bygga ett hus för att bo i. På tomten finns ett gammalt ruckel och flera stora träd, furor som de ska bygga sitt nya hus utav. Mamman är en van trädfällare, men dessa furor är svåra att fälla, de håller emot och det låter nästan som att barken skriker. Tillslut är huset färdigt och mamman fäller lätt den sista furan. Denna furans grenar betar sig underligt, det rinner massor av kåda ur dem, så pass mycket att de inte går att använda. Pappan ropar in familjen då familjeporträttet han beställt har kommit på posten. När mamman spikar upp tavlan piper väggen till och det börjar det att rinna ut massor av röd vätska ur hålet. ”Trä är ett väldigt levande material” (Adbåge 2021, uppslag 6) säger pappan.

På natten hålls familjen vaken av ljudet av vispande grenar mot fönstren samt ljudet av kottar som faller mot taket. Detta trots att alla furor är borta. På morgonen ligger det drivor av kottar

utanför ytterdörren och tvättmaskinen och besticklådorna är fulla av barr. Lilla Rodi ropar förskräckt att det är myror i hans säng och hans kinder har blivit skrovliga och ser nästan ut som bark. Mamman bestämmer att de måste till sjukhuset för att titta på Rodis kinder. När Florence ska ta på sig skorna inser hon att de blivit för små. Något verkar växa under hennes fötter. Läkaren tittar på Rodis kinder och skriver ut en effektiv salva. Hon tittar även på familjens fötter och konstaterar att de luktar lite som furu, men att detta nog beror på familjens nylagda furugolv. Hon skickar hem dem med uppmaningen om att de ska ta ett långt fotbad och smörja in huden så ska nog detta gå över. Familjen följer läkarens rekommendation och de smörjer in sig och har fötterna i nedstuckna i hinkar från morgon till kväll. De börjar känna att det kanske känns lite bättre.

En kväll kommer lilla Rodi in till sina föräldrar och säger att han är törstig i fötterna och några dagar senare har hela familjens fötter blivit för stora för hinkarna så att de måste gå ner till sjön och stå i vattnet, trots att det är november. En man i en eka åker förbi och tycker att det ser väldigt kallt ut, men mamman svarar bara att det är nyttigt. När de ska gå hem igen så kan inte lilla Rodi röra sina fötter, han har växt fast. Mamman och pappan tar i och lyckas dra loss honom innan han slår rot i sjön.

Florence oroar sig för att de ska dö, pappan svarar att ”inte ska vi dö. Här ska vi leva och här ska vi bo, här ska vi växa och här ska vi...gro” (Adbåge 2021, uppslag 14). Pappan har förstått vad de måste göra, han tittar på mamman som inte längre kan prata för att nu hade en fågel byggt bo i hennes mun. Mamman går och hämtar en spade och gräver fyra stora hål tätt intill varann och snart så slår de rot. Det går några år och ingen vet vad som hände med familjen, man tror att de kanske drunknade nere i sjön, då den sista som såg dem var mannen i ekan.

En ny familj tittar nu på den fina tomten som nu är till salu. På tomten står det fyra märkliga furor som de vill såga ner.

Adressatanalys

I *Furan* finner vi en extern berättare, som berättar om karaktärerna i boken. Boken förs fram som en saga där textens tilltal liknar det av en ”mamma-pappa-barn”-lek. Det är mamman och pappan och sedan barnen som är de enda som har namn, likt hur världen kan uppfattas av barn, då de ofta inte använder sina föräldrars namn. Samtidigt bjuder berättaren in den vuxna

med igenkänningsbara uttryck som att pappan beskriver husbygget som familjens nystart. Det får den vuxna att tänka på att det finns en tid innan denna berättelse.

När oförklarliga saker händer visar den hur både barnen och de vuxna börjar undra och fundera över vad det är som faktiskt händer. Berättaren ger i både text och bild, plats och upphov till både barnen och de vuxnas rädsla och oro när den berättar för de tilltalade att det som sker nu inte borde kunna ske. Berättaren har därmed ett öppet barntilltal men använder sig av den seriösa ton som kan infinna sig i litteratur för vuxna och finner där även ett tilltal som tillfredsställer den vuxna läsaren (Wall 1991, s. 35–36).

Fågel i mig flyger vart den vill

Fågeln i mig flyger vart den vill är en biofiktio inspirerad av konstnären Berta Hanssons måleri och dagböcker. Den är skriven och illustrerad av Sara Lundberg och utgiven av bokförlaget Mirando år 2017. Boken är en inbunden bilderbok som består av 52 uppslag, plus ett efterord på 6 uppslag i slutet av kulturjournalisten och författaren Alexandra Sundqvist. Det 52 uppslagen som är huvudberättelsen varvas det med bilder i heluppslag och ensidesbilder. Det finns därmed sidor med enbart text utan bild, sidor med text integrerad i bilderna och även bilder helt utan någon text. Det är dessa 52 uppslag som kommer att sammanfattas i handlingen nedan.

Handling

Fågel i mig flyger vart den vill handlar om Berta, det näst yngsta barnet i familjen Hansson. Minst är lillebror Nisse, som bara är liten och inte kan hjälpa till på gården. Äldst är Julia och sen kommer Gunna, som bara är ett år äldre än Berta.

Berta klättrar i träden när pappa ropar på henne från gården. Hon låtsas som om hon inte hör, om hon krymper ihop ser hon ut som fåglarna hon burkar forma av blåleran för att ge till mamma. Men om Berta var en fågel skulle hon helst flyga iväg från byn till en plats där ingen ropar på henne hela tiden och där ingen tycker att hon är löjlig. Storasyster Julia som är äldst och duktigast säger åt Berta att sluta smita iväg och pappa säger att hon är hopplös. Hösten är på väg och det är mycket att göra på gården, alla sliter hårt, men hårdast sliter pappa. När pappa skickar Berta för att se till korna blir hon glad. Då tar hon med sig sitt skissblock och kolkritorna, att rita är det bästa Berta vet.

I skolan vill magistern lära eleverna att rita. Han ger dem ett papper med stömlinjer och säger åt dem att rita en morot. Berta tycker inte att moroten ser ut som en riktig morot och frågar om hon får rita av en morot hemma istället, men då bli magistern sträng och säger åt Berta att inte göra sig till. Bertas mamma är sjuk, hon ligger alltid i sin säng och hon hostar hela tiden, hon har lungsot, svarta prickar på lungorna. Som om någon ritat med en kolkrita. Syskonen får inte komma för nära henne för då kan de bli smittade. Berta vill så gärna att mamma ska hålla om henne. Hon ger mamma fågeln i blålera och mamma tycker att den är så fin. Sedan lägger hon sig på golvet bredvid sängen och ritar. Hon tänker att allt hon gör, alla teckningar och fåglar i blålera håller mamma vid liv och gör henne frisk.

Syskonen måste undersökas då och då för att se till att de inte blivit smittade. Berta är lite rädd för doktorn. Hon undrar om han kan se vilka som ska leva eller dö. I byn säger folk att doktorn är märkvärdig för att han har fina tavlor, målade av riktiga konstnärer. Doktorn säger att Berta är frisk som en nötkärna.

Berta undrar mycket om konst och livet. Hon tycker mycket om en bild av Michelangelo som hon fått av sin morbror Johan. Den föreställer Gud när han skapade Adam och de sträcker fingrarna mot varann så att de nästan möts. En dag fick Berta en känsla av att Gud skapar henne så hon ritar av sig själv och lägger ovanför Adam. En kille i klassen undrar tar teckningen och visar upp den för hela klassen, magistern säger att hon aldrig ska visa den igen. Bakom Gud kan man skimta Eva som väntar på få att bli skapad, på att bli sedd. Så känner Berta att det är för henne, att hon är gömd och väntar på att få uttrycka sin längtan. Bertas önskan och längtan är att bli konstnär som Michelangelo. Men det är inte ett riktigt yrke, särskilt inte för en flicka, det vet hon att pappa tycker.

Storasyster Julia, som nästan är vuxen ska flytta för att börja på husmorsskola. Hon ska bo i Karlskoga och lära sig om hur man tar hand om ett hem, fastän hon redan vet det. Julia tycker det ska bli skönt att komma från byn och se nåt annat än bara sina småsyskon. Pappa vill att alla systrarna ska bli husmödrar men det vill inte Berta.

Mamma kan inte sova på nätterna, hon bara hostar. En dag när Berta ska gå in till henne för att läsa ett brev från Julia är doktorn där. Berta lyssnar till hur mamma visar doktorn hennes teckningar och doktorn tycker att Berta är begåvad och borde utbilda sig efter examen. Berta

blir alldeles varm och lycklig och berättar för pappa vad doktorn sagt. Doktorn vet inget om vad min dotter ska göra med sitt liv, säger pappa.

Ibland på kvällen smyger Berta ut och går till doktors hus för att titta in genom fönstret på alla fina tavlor. Hon kan inte förstå att någon har målat dem. En dag känner sig mamma lite bättre. Hon har stigit upp, fixat håret och ordnat kaffe. Hon ska sy färdigt Bertas examensklänning som Berta har ritat. Plötsligt börjar mamma hosta och kommer blod ur munnen, det kommer blod på klänningen. Pappa och doktorn kommer och det fortsätter bara komma blod ur mamma och på morgonen är hon död. Det är så många som vill säga farväl att Berta inte får plats i rummet. Julia kommer hem så fort hon kan och de hjälps åt att bränna alla sängkläder och tvätta och skrubba mammas rum, sjukdomen kan leva kvar fast mamma är död. Berta känner att hennes teckningar är barnsliga och fula. Alla lerfåglar har torkat och spruckit. Hennes skapande gjorde inte mamma frisk. Hon lägger alla teckningar bland saker som ska slängas.

Dagarna går och går, Berta vet inte hur många. En dag är pappa ute på åkern med några män från byn och Berta står vid spisen och lagar ärtsoppa till när de har rast. Men Berta har fastnat, hon blundar och tänker på mamma och så plötsligt lämnar hon spisen och sätter sig och läser. Det luktar bränt i hela huset och någon ropar men Berta låtsas inte höra. Pappa kommer in och rycker boken ur hennes händer, han skakar av ilska. ”Jag kommer dö. Precis som mamma. Jag kommer dö om jag stannar här” (Lundberg 2017, uppslag 42) väser hon och springer ut ur huset.

Efter det är pappa väldigt tyst. Julia är fortfarande hemma och hon har sytt klart examensklänningen och skrubbat bort blodfläcken. Hon säger ”åh va du blir fin” och hon låter precis som mamma. En dag när Berta kommer tillbaka från stordiket där blåleran finns, så sitter pappa i köket. Han håller i hennes teckningar, han har alltså sparat dem. Han bläddrar i dem och säger att han pratat med doktorn om att det nog inte är en så dum idé att låta henne fara och utbilda sig. Hon sätter sig intill honom. ”Det blir ändå ingen husmor av dig!” (Lundberg 2017, uppslag 47) säger han retsamt.

Berta tar examen och går sedan till doktors hus och ger honom sin allra finaste teckning, kanske kan den hänga i väntrummet? Doktorn blir glad för teckningen och bjuder in henne i finrummet där alla tavlorna hänger. När sommaren är slut ska hon fara till en ny stad, hon

känner sig pirrig och lite rädd. Men hon vet att det kommer att gå ”För jag har en fågel i mig som måste flyga vart den vill” (Lundgren 2017, uppslag 51).

Adressatanalys

I *Fågeln i mig flyger vart den vill* finner vi som i *Bettan* ett berättarjag som berättar utifrån sig själv. Detta berättarjag är uttalat ett barn vars värld vi bjuds in i. Berättaren, Berta möter de tilltalade, barnet och den vuxna, med en gemensam röst i både text och bild och tar sig an stora känslor som kan kännas igen av dem båda. Så som orättvisa, rädsla och skam.

Texten förstärks av bilderna och både barnet och den vuxna kan känna igen sig i till exempel besöket hos doktorn där vi får läsa att ”Stetoskopet är iskallt. Doktors hand är sval och lite torr” (Lundberg 2017, uppslag 12) och se bilden av Bertas nakna rygg och doktorn som håller stetoskopet. En erfarenhet de flesta barn och vuxna har, som väcker minnen ur våra egna liv och drar oss in i berättelsen.

Barn och vuxnas olika referenser och förståelse av den historiska tid om Bertas berättelse tar plats i ger dem olika förutsättningar och djup. När den vuxna läsaren får veta att Bertas mamma är sjuk i lungsjuka så är de förberedda på vad som kommer att komma längre in i berättelsen. Barnet utan denna vetskap lever likt Berta på hoppet och förutspår inte vad som kommer att ske. Detta visar på att *Fågeln i mig flyger vart den vill* besitter adressatet dual adress då den tilltalar både barn och vuxnas erfarenheter och intressen av livet (Wall 1991, s.35)

Resultat

När jag träffar informantgrupperna via Zoom, frågar jag var och en om de kan berätta om sin läsupplevelse. Jag ber dem börja med att berätta om sin upplevelse av *Bettan* sedan *Furan* och till sist *Fågeln i mig flyger vart den vill*. Citaten i början av varje kapitel i denna del är informanternas svar på denna fråga. Efter citaten följer analyser av dessa samt av informanternas beskrivningar deras läsning och uppfattning av varje bilderbok.

Bettan

Grupp 1: Andreas, Lovisa och Maria

”Så tänker jag hur ska ett barn reagera på det här och då känner jag att jag hade svårt att gå in i barnrollen på den här boken” – Andreas

”Nej, kanske lite för spretig liksom och lite för, ja lite för mycket vuxet på ett sätt [...] jag ser ändå lite intressanta saker man skulle kunna diskutera med barn utifrån den här boken, men samtidigt tänker jag att det också finns bättre, andra böcker [...]” - Lovisa

”Nu har jag inte läst den för mina barn då, men jag tycker ju att den är en väldigt bra samtalsbok om relationer” – Maria

Jag frågar efter deras läsupplevelse men får deras tankar om den implicite läsaren, barnets eventuella uppfattning av boken. Barnet som vid deras läsning inte närvarar. I deras sätt att läsa boken, sökandes efter den implicite läsarens eventuella tolkning så smälter bokens två poler, det artistiska, författarens text [och illustratörens bild], och det estetiska, läsarens realisering av text [och bild], (Iser 1978 [1976], s. 21) samman på ett sätt som utesluter det estetiska. Iser menar att textens estetiska effekt förlorar sitt syfte i samma stund som man försöker definiera den utifrån en annan tolkning än sin egen. Detta då det estetiska baseras på läsarens erfarenhet och inte är ämnad att förklaras ((Iser 1978 [1976], s. 22).

” The aesthetic effect is robbed of its unique quality the moment one tries to define what is meant in terms of other meanings than one knows. [...] The moment one does so, however the effect is extinguished, because the effect is in the nature of an experience and not an exercise in explanation” (Iser 1978 [1976], s. 22).

När informanterna läser boken för sig själva med den implicite läsarens eventuella uppfattning i åtanke istället för sin egen, så efterfrågar de den implicite författarens motiv för den implicite läsaren i detta fall, barnet och försöker då realisera författarens verk genom förutfattade meningar om barnet. De försöker vara både den implicite författaren och den implicite läsaren fastän de är varken eller. De söker efter någon annans eventuella mening, något som de egentligen inte vet något om. Iser menar att en läsares förståelse av ett verk beror inte på verket utan på läsaren själv och dennes subjektiva faktorer och läsvanor:

” As a structure of comprehension [consistency-building] it depends on the reader and not the work, and as such it is inextricably bound up with subjective factors and, above all, the habitual orientations of the reader” (Iser 1978 [1976], s. 18)

Informanterna läser alltså bilderböckerna som de brukar läsa bilderböcker, för barn. De har ett invariant sätt att ta till sig denna typen av litteratur och är vana vid att ha ett barn närvarande eller i åtanke vid läsning av bilderböcker

Trots detta så svarar de, på frågan om vem de uppfattar som bokens målgrupp, att de anser att boken tilltalar både barnet och den vuxna. Lovisa berättar att hon tycker att man i *Bettan* kan ha olika perspektiv på det som händer och att både barnet och den vuxna läsaren kan relatera till berättelsen. Lovisa beskriver här det som Wall benämner som dual adress (Wall 1991, s. 35) vilket är det adressat som adressatanalysen visat att *Bettan* besitter. Samtidigt uttrycker Lovisa att då huvudkaraktärerna i boken är vuxna så upplever hon att vuxenperspektivet förstärks, men att om karaktärerna varit barn istället så hade andra typer av frågor kring logistik väckts.

Maria instämmer och uttrycker att om karaktärerna varit barn hade frågor om varför barnet bor själv, vart de vuxna är och vem denna Bettan som kommer från ingenstans är. Samtidigt menar Maria att karaktärerna kan *tolkas* som barn och att barn skulle kunna relatera till berättelsen och svårigheten att säga nej. Men att om karaktärerna skrivits eller snarare i detta fall målats, då inga åldrar nämns i bokens text, som barn så hade det blivit förvirrande.

Lovisa fortsätter förklara hur hon tror att berättelsen i fallet om karaktärerna varit barn hade varit densamma för barnet som tar del av boken men inte för den vuxna. För den vuxna hade det tillkommit flera frågor och då hade berättelsen blivit något helt annat. Det som Lovisa och

Maria pratar om här är hur berättelsen hade delat mer på sig och hade antagit ett helt annat adressat. Ett där barnet får en berättelse riktad till sig och den vuxna en helt annan och detta på viss bekostnad av barnet. Den implicite författaren skulle med en sådan berättelse medvetet gå över huvudet på barnet och utesluter denne från en del av berättelsen. Detta är vad Wall kallar för double adress (Wall 1991, s. 35).

The single-meaning approach

Andreas bär med sig barnet, den implicite läsaren i både text- och bildläsningen och funderade över hur denne skulle reagera. Han tycker att bokens ikonotext, texten och bildens samberättande, är svag och testar i och med detta om sambandet mellan text och bild kan vara detsamma som bilderbokens interaktion mellan barn och vuxen.

” Ibland drivs berättelsen utifrån bilderna och det kanske är barnet som styr berättelsen och ibland drivs det från texten och det är en vuxen som styr berättelsen. Och den typen av interaktion tyckte jag inte riktigt fanns här. ” –
Andreas

Andreas uttrycker här en av sina förväntningar som han har av bilderböcker. Han applicerar förväntningen om denna typ av litterära verk och applicerar det ovanpå verket och ger boken ett ”singel-meaning approach” (Iser 1978 [1976], s. 23). Detta skapar en förvirring i den estetiska upplevelsen så att den inte längre kan upplevas (a.a). Ett single-meaning approach syftar till att endast identifiera en boks objektiva, definierbara mening (a.a). Vilket Andreas verkar mena är att bilderna i en bilderbok är till för barnet och texten för den vuxna.

”där finns där litegrann som jag tycker är bra eller viktigt i en bilderbok, att det finns saker och ting att peka på”

Alla tre informanter uttrycker att de framförallt uppskattar bokens bilder och att bilderna är det som väger tyngst i berättandet. Andreas pekar ut en bild som han gillar, en bild som han även tänker sig att barnet skulle uppskatta mest.

” Det finns bland annat ett uppslag där de sitter och pratar vid köksbordet och det är ganska många små tankebubblor [...] där finns där litegrann som jag tycker är bra eller viktigt i en bilderbok, att det finns saker och ting att peka på och det finns bilder eller element av bild där barnet kan inse diskussion och det inte är föräldrar eller vuxna som styr hela tiden” – Andreas

Även här ser vi hur *Bettan* inte uppfyller Andreas uppfattning av vad bilderbokens syfte är, att bilderna är till för barnet och texten den vuxna. Då han i detta citat uttrycker att de andra bilderna i boken, förutom den nämnda, inte riktar sig till barnet på det sätt han anser att de borde.

Maria håller inte med Andreas om att bilderna bokens ikonotext är svag. Hon anser att text och bild har ett fint samspel där bilderna berättar och fyller textens tomrum. Maria berättar även om en bild hon tycker om som gör just detta, berättar det som texten inte berättar. Texten berättar att Bettan sover över medan bilden visar hur detta går till.

” [...] en bild som jag tycker om väldigt mycket är den här när Bettan sover över och berättarjaget sover på madrassen och Bettan på sängen. Det tycker jag är ganska liksom där det finns det här barnperspektivet, där kan jag känna att det här är barn liksom. För att när man har en kompis över då liksom på nåt sätt 'men det är klart att du får sova i min säng, så sover jag på madrass'. Alltså det blir det här man vill gärna lämna över, och det tycker jag är ganska fint illustrerat där” – Maria

Uppslag 6 ur *Bettan* (2022). Copyright © Text: Marie Norin. Copyright © Bild: Elisabet Ericson. Förlag: Alfabeta

Maria beskriver här, till skillnad från tidigare, hennes egen upplevelse av boken. Hon upplevde att bilden berättade något som hon känner igen från sitt egna liv. Hon tar här ett steg från sitt sökande efter barnet, den implicite läsaens eventuella tolkning och tar istället fram sin egen. Maria visar genom detta hur hon är öppen för flera tolkningar än en. Detta är enligt Iser en av läsaens primära roller. Att öppna upp och göra texten tillgänglig för flera olika

tolkningar i sin läsning (Iser 1978[1976], s. 22). Lovisa gör även detta i sin analys av hunden som blir kvar hos berättarjaget.

” Jag vill bara säga att jag gillar hunden väldigt mycket. Jag tycker den tillför. [...] Man kan ju faktiskt se hunden som ett barn på ett sätt, liksom någon som tillförs de. Men det behöver man ju inte heller, det kan ju också bara vara en hund som sagt, men kanske liksom någonting som hon ändå tar med sig från den här relationen eller interaktionen med Bettan.” -Lovisa

Lovisa visar sin vilja att förstå sig på text och bild på olika sätt och även hur hon inte anser sin tolkning om hunden som ett barn vara den enda legitima tolkningen genom att hon ser hur hunden för en annan läsare också kan vara just det som den berättas och målas som, en hund.

Grupp 2: Elin, Johanna och Lina

”Jag tycker också den var väldigt fin och färgglad och jag tänkte, det jag tänkte på så i början var ju att jag tänkte att Bettan [syftar på berättarjaget] var ett barn. För att den är skriven så här enkelt, 'här bor jag' alltså så som en barnbok ofta är. Enkla, korta meningar, liksom och sen så kom det så långt som till och med att [jag tänkte att] Bettan [syftar på berättarjaget] är nog inte ett barn. När man förstod att hon bodde där själv och de drack kaffe och alltså då bara okej det här är ju en vuxen människa liksom. Man blir så lurad typ av färgerna och språket för att man är van vid att det är det här med, att det bara är barn som får en färgglad upplevelse typ.” – Elin

” Den var fin, mycket färger. Ah men väldigt så här bilderna stämde lite in på vad som stod när hon var ensam, att det var lite sådär med det mörka färger och sen kom det lite mer ljus känns det som [...] Jag tyckte om den, jag tyckte den var bra. Ja men såhär mysig typ och den slutade bra tycker jag.” – Johanna

” Jag tyckte också, jag tyckte den var väldigt fin också superfärgglad. Lite, jag tyckte hon [Bettan] var lite obehaglig. Bara flytta in... Men det jag tänkte på är att alltså, jag tror jag har väldigt dåligt tålamod för att jag kollade väldigt lite på bilderna, alltså. Jag kollar väldigt snabbt. Jag typ skummar igenom och fokuserar mest på texten.” – Lina

Informanterna i denna grupp har alla fastnat mest vid bilderna som de beskriver som fina och väldigt färgglada. För Elin var bilderna så färgglada att hon inte uppfattade berättarjaget som vuxen förens hon insåg att berättarjaget levde och handlade på ett vuxet kodat sätt, genom att bo själv och dricka kaffe. Elin menar att hennes förvirring berodde på textens enkla meningar och de färgglada bilderna, då hon upplever att de endast är barn som får ta del av färgglada upplevelser. Indirekt har Elin även pekat ut den implicite läsaren, barnet som den enda tilltalade, alltså att boken skulle besitta single adress. Då hon anser att färgglada bilder är något som barn får i upplevelser, i detta fall litteratur riktade till dem.

När Elin så tydligt beskriver sin tidigare erfarenhet av barnlitteratur och jämför den med *Bettans* faktiska text gör att vi tydligt kan se hur *Bettan* med hjälp av Elins läsning placeras mellan Iser's (1978 [1972]) litterära poler; det artistiska och det estetiska. Elin har tagit sina erfarenheter av annan barnlitteratur och applicerat det på den faktiska texten. I detta möte mellan text, läsarens erfarenhet och den faktiska läsningen realiserar Elin verket och därmed bidrar till dess existens (Iser 1978 [1972], s. 274–275).

Vidare så berättar Elin att hon nog haft förutfattade meningar inte bara på grund av de färgglada bilderna utan även på grund av bokens titel, *Bettan* "ett glatt smeknamn" och textens enkla meningar. Hon uttrycker även att anledningen till att hon inte uppfattade att faktumet att berättarjaget bor själv som något vuxet till en början var att "Pippi Långstrump bor själv, det är också barn".

Tidigare erfarenheters betydelse vid läsning

Elins reflektioner är intressanta då vi får ta del av hennes fördomar om bilderboken, eller barnboken som hon själv säger, och vi får även se hur dessa fördomar vänds upp och ner på. När hon börjar förstå karaktärerna som vuxna verkar denna faktor göra att hon plötsligt tolkar boken som en bok med ett bredare adressat, än single adress som hon tilldelat boken innan. Man kan säga att *Bettan* genom att ha vuxna karaktärer och färgglada bilder utmanar de sociala normerna kring Elin uppfattar är för vuxna och vad som är för barn.

När vi listat ut ett återkommande mönster av en typ av text, som Elin har för bilderboken: att karaktärerna är barn och bilderna är färgglada, så kommer vi tillslut uppleva att vår tolkning hotas av andra möjliga tolkningar (Iser 1978[1982], s. 287). Detta kan dock ta tid då vi oftast

inte är helt medvetna om dem, bara deras förmodande existens, detta då vi ofta gör val för att exkludera de tolkningar som kan hota vår egen (a.a).

Elin har här fått en bok som vänder hennes uppfattning och tolkning av bilderboken upp och ner vilket trots förvirrande öppnar upp för nya upplevelser (Iser 1978[1972], s. 288) av bilderboken. Jag frågar Elin om hon upplevde att hon fick ut något av boken, om den väckte några särskilda tankar i henne, varpå hon svarar att boken väckte många tankar i henne, om vänskap, att bo själv och ensamhet, att det fanns mycket hon kunde känna igen sig i, i boken. Frågan ställs vidare till Johanna, som berättar att hon gillade hur boken slutade med att berättarjaget är tillfreds efter sin tid med Bettan och att hon fått en riktig vän som stannar, vilken är hunden. Johanna relaterat till detta då även hon, likt berättarjaget har efter att en person som varit i hennes liv lämnat, så blev en hund kvar hos henne. Här beskriver Johanna, likt Maria hur hon känner igen sitt egna liv i boken. Till skillnad från Maria så bär inte Johanna med sig den implicite läsaren, barnet under sin läsning. Allt hon säger handlar om hennes egen uppfattning av *Bettan*.

Detta visar på hur ett verk realiserar genom den faktiska läsarens läsning och därmed dennes olika erfarenheter (Iser 1978 [1976], s. ix-x). Maria har egna barn, ett eget intresse för barnlitteratur och bilderböcker och läser ofta bilderböcker tillsammans med sina barn och Johanna har inte lika mycket erfarenhet, hon har läst högt för barn men har inte läst bilderböcker på flera år och har inget eget intresse för dem. Dessa erfarenheter har vid läsning av bilderböcker som är en genre där två läsare antas ta del av ett verk (barnet, den implicite läsaren och den vuxna, den faktiska läsaren) stor betydelse. Marias erfarenhet av hur de barn hon läser för tar till sig olika böcker lägger sig i hennes läsning och är en stor del av hennes realisering av verket. Hon läser verket som två personer. Sig själv och barnet. Hon söker svar på om hennes barn kommer att uppskatta boken, samtidigt som hon känner efter om hon själv tycker om att läsa den. Johanna som inte läser regelbundet för barn och inte har ett intresse för bilderböcker läser den boken som och för sig själv och lägger, under sin läsning, ingen tid på att försöka analysera vad den implicite läsaren, barnet skulle tycka om boken.

Iser menar att varje läsmoment stimulerar läsarens minne och de minnen som läsningen framkallar skapar en individuell realisering av verket (Iser 1978[1976], s. 115). Dessa minnen skapar vidare en oskiljaktig kombination av olika perspektiv, dessa genom otillräckliga minnen, i stunden tillkomna modifieringar och framtida förväntningar på texten (Iser

1978[1976], s. 116), i detta fall bilderboken. Detta är vad Iser kallar för ”the wandering viewpoint” (Iser 1978[1976], s. 116–118). Alltså läsarens föränderliga perspektiv utifrån dess tidigare erfarenheter.

”Jag tänker väl mer ja, [...] att det är en bra grej för barn att lära sig”

Linas förutsätter redan innan hon börjar läsa att bilderböcker är något som är för barn och hennes läsning färgas utav det. Hon håller med Elin och Johanna om att bilderna i *Bettan* är fina och färgglada men att hon upplevde Bettan som obehaglig när hon plötsligt flyttar in hos berättarjaget, men hennes huvudsakliga reflektion handlar inte om berättelsen i *Bettan*, utan om hennes läsning av *Bettan* som en bilderbok, som hon uppfattar som litteratur som inte riktar sig till henne. Hon upplevde därmed att hon hade dåligt tålamod med att titta på bilderna, hon beskriver det som att hon ”skummar” [skumläser] bilderna och fokuserar mer på texten. Hon beskriver sedan att hon tycker om att det går snabbt att läsa och att bilderna hjälper berättelsen då man själv inte behöver hitta på egna bilder. Även om hon anser att bilderna tillför något till berättelsen så tar hon sig inte tiden att titta på dem. Hon genomför alltså inte den läsning en bilderbok egentligen efterfrågar, läsning av text och bild. Läsglädje bildas i läsaren när denne deltar produktivt i läsningen, alltså när texten bjuder in och låter läsaren själv ta plats i texten (Iser 1978[1976], s. 108) och i detta fall även bilden. Lina ser inte hur hon själv platsar i det artistiska och blir därmed uttråkad och ovillig till att delta i en realisering av verket (a.a).

Jag frågar Lina om hon kunde känna igen sig i boken och om hon upplevde att hon själv fick ut något av den:

”Inte typ att jag är relaterat till den, men jag tror jag fortfarande tänker att det här är för barn. Så jag tänkte väl mer ja, men ändå att det är en bra grej för barn att lära sig att man får stå på sig, alltså att någon inte ska köra över den. Men jag tänkte nog inte så mycket utifrån mig själv och om du förstår jag menar utan mer så här, ja. Men det här är ändå ett bra budskap för barn.” -
Lina

Här kan vi se hur Lina likt Andreas låter sina förväntningar på bilderböcker styra hennes läsning av *Bettan*. Hon ser en didaktisk nytta med att läsa boken för barn men inte hur den skulle relatera till henne själv då hon anser att boken endast är för barn. Lina har ingen större erfarenhet av att läsa bilderböcker och hennes uppfattning av bilderböcker är att de

uteslutande är för barn och alltså inget hon är intresserad av att ta del av och gör därför inte det även när hon läser den. Detta gör att verket inte kan realiseras ordentligt då det estetiska inte har fullbordats. Linas förväntningar och förutfattade meningar om bilderboken hindrar henne från att uppleva den. Hon har ett single-meaning approach och har utifrån faktumet att *Bettan* är en bilderbok har hon bestämt dess syfte innan hon tagit del av verket (Iser 1978[1976], s. 23), att bilderböcker är för barn och alltså inte för en vuxen.

Furan

Grupp 1: Andreas, Lovisa och Maria

”Jag tyckte väldigt mycket om den. Och jag tycker att det verkligen är en bok som man läser flera gånger och som väcker väldigt mycket tankar kring människor och natur. [...] liksom hur vi som människor bara förväntar oss att naturen är till för oss. [...] Jag gillar ju de här när blodet sipprar, just de ingrepp vi gör och på slutet hur man hör ihop liksom. Med de här som då byggde det här huset själva blir träd och sen hugger ner”. -Maria

”Nej, jag tyckte att den här boken var riktigt obehaglig faktiskt. Ja och min sambo läste den också och hon tyckte också den var, vi tyckte faktiskt samma sak”. – Lovisa

”Det här var definitivt min favorit av de här tre [analysböckerna]. Jag gillar ju båda systrarna Adbåge. [...] Sen skulle jag nog vara lite försiktig med den här, för alltså jag gillar att den har den här rys-känslan i den men om jag inte känner barnet väl så skulle jag nog undvika den här boken” – Andreas

Här verkar alla tre, initialt gjort en läsning där de satt sig själva, the real reader i första rummet. De visar i sina svar ett större intresse för att prata om boken och dess berättelse och hur den fick dem att känna. De bär fortfarande med sig barnet och dess eventuella uppfattning av boken, men har kring *Furan* mer att säga om sin egna läsupplevelse. Lovisa har dessutom även fått sin partner att läsa boken och då hon tyckte att boken var väldigt obehaglig. Hon sökte därför flera reaktioner från andra läsare. Hon berättar att hon även sökt efter recensioner online då hon blev nyfiken på vad andra tyckte. Hon nämner andra vuxnas uttalanden om deras barns reaktioner och säger att hon likt Andreas nog skulle vara försiktig med vilka barn hon läser denna för.

”Jag läser ju ofta för större grupper av barn och då skulle jag nog inte börja med den här boken. För jag skulle vara rädd att nåt barn skulle tycka att det var riktigt obehagligt liksom” (Lovisa). Här kan man se hur Lovisas förväntningar på bilderboken inte matchar med den faktiska boken och att hon då söker svar hos andra läsare, hos den implicite läsaren, barnet. Hon söker hon efter kontrast, efter andra utomstående reaktioner som kan hjälpa henne att ta reda på de för henne dolda tolkningarna (Iser, 1978 [1972], s. 48). Samt om den implicite författaren menat att boken ska upplevas på det sätt som hon själv upplevt den (a.a). Hon söker *Furans* intention för att kunna hjälpa henne avgöra om hennes läsning är korrekt gjord (Iser, 1978 [1972], s. 49).

Den faktiska författaren vs den implicite författaren

Informanterna visar även på att de känner till och uppskattar författaren till verket, Lisen Adbåge. Lisen Adbåge är en prisbelönt författare som varit aktiv sedan år 2000. Hon har även en framgångsrik syster inom barnboksbranschen, namnet Adbåge känns alltså igen och de båda systerarna skulle nog av många beskrivas vara några av barnlitteraturens kulturelit. Så det förvånar mig inte att denna informantgrupp som intresserar sig för barnlitteratur känner till henne och hennes syster. Det som är intressant är hur de på grund av detta verkar påverka deras åsikter om boken och även deras antaganden om författarens motiv till bokens berättelse och form.

När författaren styr realiseringen

Det första Andreas säger efter att han uttryckt tycke för boken är att han ”gillar ju båda systerarna Adbåge även om jag nog föredrar Emma rent textmässigt och Lisen mer ja illustrationsmässigt. [...] den här tyckte jag visar att hon [Lisen] klara av både illustration och textskapande”. Det är inte omöjligt att anta att Andreas har vid anblick av *Furan* och dess författares namn bestämt att detta är en bok han kommer att tycka om. Sen förklarar han sig även positivt överraskad då han tidigare inte ansett Lisen vara lika skicklig som sin syster gällande textskapande. Han applicerar här en förväntan på det artistiska, texten, innan han har påbörjat sin läsning. Han påbörjar alltså realiseringen av verket innan han tagit del av det. För en läsare som inte känner till Adbåges andra böcker eller hennes utmärkelser som författare så är hennes namn troligen trivial information. Men Andreas vilar hela verket på Adbåges namn och låtit det ge verket en större betydelse än vad det kanske faktiskt har (Iser, 1978 [1972], s. 276). Samtidigt så har även Andreas förväntningar på författaren och därmed texten krossats.

Eftersom han inte förväntade sig att författaren skulle vara lika textstark som han sedan upplevde verket. När detta skedde, när hans förutfattade meningar visade sig irrelevanta, blev han öppen för att uppleva verket, vilket var omöjligt innan då hans förutfattade meningar stod i vägen för upplevelsen (Iser 1978 [1972], s. 290).

Bilderboken som grund för samtal mellan barn och vuxna

Samma gäller Maria som berättar att även hon tycker mycket om båda systrarna Adbåges böcker men att hon är medveten om att hon ”självklart också är färgad av det”. Maria verkar trots detta inte lägga någon större vikt vid författaren då hon talar om verket, utan fokuserar på berättelsen och hur denna kan tolkas och användas i relation till vår samtid. Om hur vi som människor förväntar sig att naturen är till för oss och hur detta kan skapa samtal mellan barn och vuxna om klimat och natur. Hon uttrycker att *Furan* är en bok som växer vid varje läsning och är en bok som kan läsas om och om igen. Hon berättar även hur viktigt hon anser samtalet under läsning av bilderböcker med barn är. Och att hon anser att bilderböcker i allmänhet oftast riktar sig till både barn och vuxna men att de är till för att upplevas tillsammans och inte individuellt.

Det klimatperspektiv som Maria belyser är det som Andreas och Lovisa tror kan vara det som gör *Furan* intressant även för vuxna. Lovisa säger att hon även tror att illustrationernas färgskala kan intressera vuxna läsare, då den skiljer sig från andra färgglada bilderböcker. Lovisa är alltså också av uppfattningen att färgglatt är för barn, som Elin uttryckte i samtalet om *Bettan*.

Vad är den implicite författarens intentioner? – Vem ska läsa *Furan*?

Lovisa fortsätter söka efter den implicite författarens intentioner med boken och landar i att denne nog ämnar att utmana bilderboksgenren.

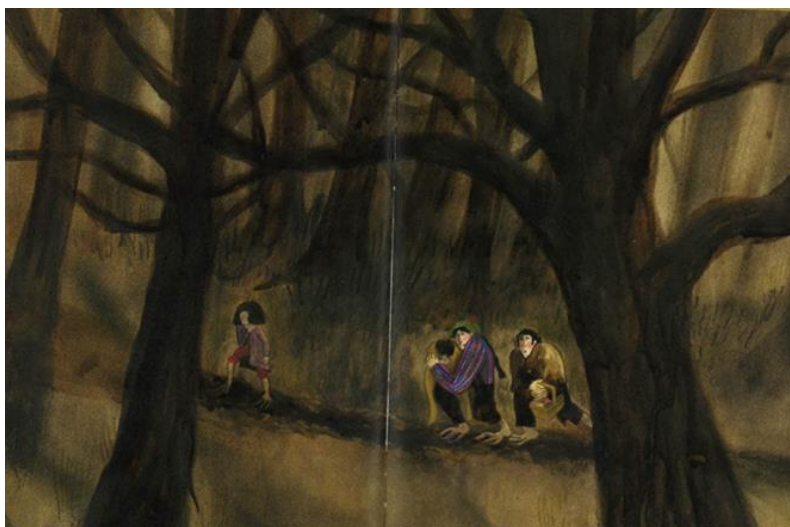
”Jag tänker att boken är nog [...] för att skapa diskussion mellan läsarna. Och jag kan också tänka mig att... eller det hade inte förvånat mig om hon [författaren] hade velat provocera lite med den här boken. Att hon vill utmana bilderboksgenren och kanske få dem som tänker liksom... Man tänker ofta att en bilderbok kanske ska vara mysig och fin, att hon vill utmana det liksom”. – Lovisa

Utan den faktiska författarens uttalanden så är det omöjligt för läsaren att veta vad hen har för syfte med sitt skrivande. Läsaren känner bara den implicite författaren, vars närvaro genomsyrar boken (Wall 1991, s. 7) och det är med denna Lovisa försöker resonera. Det är också en möjlig tolkning att Lovisa inte uppskattar eller förstår författarens sätt att adressera den implicite läsaren, i detta fall, barnet (Wall 1991, s. 22). Samtidigt berättar Lovisa att hon, liksom sina medinformanter anser boken vara för både barn och vuxna, men att boken kräver en medveten vuxenläsare som har koll på och känner barnet som ska ta del av boken. I meningen därefter säger hon dock att hon ändå anser det visst problematiskt att vuxna ska ha barnperspektiv och att vuxna endast kan ha föreställningar om barns reception men aldrig helt kunna sätta sig in i det. Även om hon uttrycker att hon anser boken rikta sig till både barn och vuxna så verkar hon inte helt övertygad.

Vidare berättar hon om hur hon som skolbibliotekarie läst andra ”läskiga böcker till barn” och att detta inte berört henne som *Furan* gjorde. Hon jämför alltså andra böcker inom genren som hon inte kan likna vid hennes upplevelse av *Furan*. Detta kan också vara en förklaring till hennes sökande misstankar mot berättaren och den implicite författaren.

Obehag i både text och bild

Jag frågar Lovisa vad det är som gör att hon upplever *Furan* som obehaglig. Om det är texten eller bilden som främst bidrar med obehaget. Hon svarar att det är en kombination av de sakerna som sker i texten, som när lilla Rodi säger att han är törstig i fötterna eller när han fastnar i sjön. Men även bilderna som hon beskriver som ”ganska mörka och murriga”. Hon väljer även ett uppslag ur boken som hon menar förstärker obehagskänslan. ”De är liksom omgivna av alla träden” säger hon när hon visar upp bilden.

Uppslag 13 ur *Furan* (2021) Copyright © Tex & bild: Lisen Adbåge. Förlag Rabén & Sjögren.

Grupp 2 uttrycker att *Furan* skiljer sig från *Bettan* då de upplever bilderna som nakna, mörka, murriga och inte lika detaljrika. Maria säger att då hon anser boken vara mer texttung än *Bettan* och då bilderna kan upplevas som skräckinjagande kan hon se sig läsa boken för är ett barn i början av skolåldern, men att den nog kan läsas med de flesta barn. Hon förklarar att hon tror att det i *Furans* fall nog handlar mer om barnets egna erfarenhet av böcker, dess läs och lyssningsvana och samtalet mellan barn och vuxen under läsning.

”Allting handlar ju så mycket om, om så mycket mer än bara att läsa en bok. Det är liksom vad är man van vid att lyssna till [och] hur samtalar i samband med böckerna. [...] när jag väljer böcker som man ska läsa för mina barn så tänker jag ju jättemycket på liksom, jag läser ju liksom baksidan, letar ju väldigt aktivt” – Maria.

Att läsning av bilderböcker med barn är mer än läsning visar på Marias erfarenhet av högläsning och hennes utbildning och arbete som logoped. Att läsa och samtala kring böcker vid läsning är en viktig del vid utvecklingen av ett barns litteracitet (Edwards 2019, s. 88). Vilket Maria här visar att hon lägger vikt vid när hon både väljer och läser böcker att läsa för sina barn.

Grupp 2: Elin, Johanna och Lina

”Furan var ju lite obehaglig. Alltså det var ju så man fick ju ändå så en känsla av obehag typ, alltså nästan ända från start, alltså bilderna var ju liksom väldigt mörka och konstiga, ja lite skeva typ [...] Det skulle kunna gå att jag läser det för någon som inte är vuxen liksom, men lite så att man funderar på hur läskig den hade varit för ett barn typ.” – Elin

”Det kändes som att de försökte eller vad heter de bryta lite med könsrollerna också. Att det var liksom kvinnan i familjen som hamrade upp en tavla och hon högg ner träd och lite sådana aspekter hade de ju också. Det var inte bara hemskheter liksom [...] det känns som att de försökt förmedla andra saker också.” – Lina

”Men den först trodde jag också att det är såhär hade ett, ja, men feministiskt perspektiv att kvinnan, hon var ju väldigt stor och stark och skulle hamra och skära och så vidare, hugga eller vad man säger. Så jag tänkte bara ah men gött, det är vad det här ska handla om, eller jag tror inte jag förstod i början vad det skulle ta för vändning liksom. Och sen blev jag väldigt förvånad. Och sen bara eskalerade det till slutet.” – Johanna

Informanterna i denna grupp funderar också främst över hur den implicite läsaren, barnet skulle reagera på innehållet, om det är för läskigt eller inte. Elin berättar även att när hon lånade böckerna på biblioteket varnade bibliotekarien för att boken kan upplevas som läskig av barn. Det är inte klart om denna varning baseras på bibliotekariens erfarenhet av att ha läst boken med barn eller om det är dennes tolkning av hur ett barn kan uppfatta verket. Oavsett så är det intressant att boken sticker ut på detta sättet från de andra böckerna informanterna fått läsa. Detta har troligen att göra med det faktum att bilderboken ofta är synonym med barnbok och då appliceras uppfattningen om att barn har en begränsad möjlighet att hantera särskilda ämnen (Beckett 2012, s. 2210). Till exempel mörkare, smärtsamma och andra komplicerade ämnen som personligen faktiskt berör även barn (a.a). Vilket ofta resulterar i att barn, på grund av vuxnas åsikter om vad som passar sig för barn och inte, många gånger berövas på den typen av litterära upplevelser (a.a).

Mer än ”bara hemskheter”

Lina har utöver ”hemskheterna” som tar plats i *Furan*, uppmärksammat, likt hur hon gör vid läsning av *Bettan*, en möjlig didaktisk aspekt i boken. Nämligen det att mamman i familjen är stor och stark och den som främst gör de typiskt manligt kodade sysslorna. Som att använda verktyg och fälla träd. Lina menar att detta även ger boken ett feministiskt perspektiv och att den förmedlar mer än ”bara hemskheter”. Hon berättar att hon, som vid sin läsning av *Bettan*, mest fokuserat på texten och inte tittat så noga på bilderna.

”Men sen när det väl de gjorde de här hålen så tänkte jag åh nej [...] vad händer nu typ”

Johannas förväntningar på *Furan* resulterade i en för henne spännande och överraskande läsning. Detta då hon inte förens i slutet upplevde det obehag som de andra informanterna upplevde och därmed inte förstod vad det var för typ av berättelse hon tog del av. Det började med att Johanna såg, mamma karaktärens storlek och handlingar och tolkade det som att berättelsens huvudsakliga syfte var att förmedla ett feministiskt budskap. Men då hon fortsatte

läsa hände det saker i berättelsen som förvånade henne, som inte stämde med syftet hon applicerat på berättelsen. Hon började då misstänka att berättelsen inte har de syfte hon initialt trodde, vilket gjorde henne mer nyfiken på vad som skulle hända närmast. Bokens sätt att överraska Johanna gjorde henne mer nyfiken på berättelsen.

” Jag tyckte ändå det var ganska eller var inte rimligt med benen, men jag kände ändå okej, spännande typ, man vill veta mer och så här, var kommer det att ta vägen liksom. Men sen när det väl de gjorde de i hålen så tänkte jag åh nej nu, nu är det ja, vad händer nu typ. Då kände jag lite obehag där. Och sen där det sista bilden med till salu. [...] att det går om och om igen och så: nu vill vi gärna ta ner de här träden, och då vill jag säga nej, don't do it”. -
Johanna

Johannas beskrivning av sin läsning av *Furan* beskriver hur Iser beskriver att läsare tar sig an litteratur i största allmänhet, det går här inte att se att det faktum att *Furan* är en bilderbok som marknadsförs för barn ska ha påverkat hennes läsning. Så här beskriver Iser läsprocessen vid recreation:

” As we read, we oscillate to a greater or lesser degree between the building and breaking of illusions. In a process of trial and error, we organize and recognize the various data offered by the text. These are the given factors, the fixed points on which we base our ‘interpretation,’ trying to fit them together in the way we think the author meant them to be fitted. [...] We look forward, we look back, we decide, we change our decisions, we form expectations, we are shocked by their nonfulfillment, we question, we muse, we accept, we reject; this is the dynamic process of recreation” (Iser 1978[1972], s. 288).

Som nämnt i teoriavsnittet så fokuserar Iser's forskning på textbaserad litteratur, och det är recreation av denna typ av litteratur som han beskriver i citatet ovan. När det kommer till Johannas läsning av *Furan*, en bilderbok, så finner jag inga skillnader mot hur läsning av en textbaserad bok skulle läsas. Johanna har alltså läst *Furan* på samma sätt som hon förväntas läsa textbaserad litteratur för vuxna. Vidare så berättar Johanna att hon tyckte om läsningen och hur hon upplevde att bildernas färgnyans förstärkte den dystra känslan i boken och hur hon inte tror att texten själv hade kunnat förmedla den känslan. Samtidigt som hon inte är säker på att hon hade plockat upp boken i en bokhandel eller bibliotek just på grund av de

dystra färgnyanserna. Utifrån Johannas beskrivning av boken och hennes läsning förstår jag det som att hon genuint tycker om boken och att hon, som vuxen, uppskattade läsoplevelsen den gav henne. Jag undrar därför om hon hade velat ge boken till en annan vuxen. ” Ja om någon... Någon som gillar och läser i så fall, annars känns det lite random liksom att bara ge en bildbok till en vuxen”. Johannas beskrivning och realisering av *Furan* talar för att hon ser sig som tilltalad, som målgrupp för den. Men hennes och allmänhetens uppfattning av bilderboken som ett media för barn talar för att hon inte anser att åldersgruppen hon tillhör är en målgrupp för den.

Fågeln i mig flyger var den vill

Grupp 1: Andreas, Lovisa och Maria

Denna bok har störst textmängd och nästan dubbelt så många uppslag som de andra två böckerna. Skillnaden upplevs påtaglig för informanterna och samtalen kretsar främst kring att förstå sig på bokens fysiska framställning snarare än dess berättelse. Det är även tydligt att gruppen upplever att vi med denna bok talar om en annan litterär genre som riktar sig till en annan åldersgrupp än de tidigare böckerna.

” [...] jag ska inte säga att jag ogillade boken men jag hade lite svårt att placera den det känna lite som att de är lite över hela kartan. Alltså jag gillar ju illustrationerna, alltså hennes konst. Jag tycker att berättelsen om hennes liv är intressant. Men jag noterar att boken är kategoriserad 9–12 vilket jag är lite tveksam till [...]” - Andreas

”Ja okej, av de här, så var det nog den här min personliga favorit och den som jag är mest sugen på att använda, typ i undervisning eller några sådana sammanhang liksom och rekommenderar vidare till lärarna, mina lärarkollegor. det finns mycket att diskutera och mycket att använda i vidare i undervisningen liksom, och också kunna prata om förr i tiden, vad kvinnor fick göra, vad de inte fick göra”. – Lovisa

”Ja nej, men jag tyckte jättemycket om den här. Och 9 till 12 jo men det tycker jag att det ändå funkar. Jag tycker att det är, det är en sån bok... Där det ju liksom är lite mer inriktad på egen läsning. [...] Om jag tänker på de andra två böckerna finns det liksom lite mer form av: vuxen som läser känsla. Sen tycker jag att den hära tar verkligen upp många saker som ja,

men jag tänker att det här är en sån undervisningsbok väldigt tydligt.” –

Maria

På jakt efter den implicite läsaren

Andreas fann berättelsen om Berta Hanssons liv intressant och han uppskattade bilderna, men ändå tycker han inte om boken. Han har noterat vid läsning om boken att den är placerad i ålderskategorin 9-12år, vilket enligt bibliotekens kategorisering är en mellanåldersbok som befinner sig utanför bilderboksgenren (Svenska barnboksinstitutet 2019, s, 5) och han håller inte med om den kategoriseringen. Andreas upplevde språket i boken som väldigt enkelt och anser därför att boken skulle passa en yngre åldersgrupp, där boken läses genom högläsning. Andreas tolkning av ålderskategorin 9–12 år är att barnet ska läsa boken själv och att bokens historiska perspektiv är förvirrande för ett barn i den åldern och att det behövs mer förklaringar till varför saker händer i berättandet. Samtidigt så tycker han att den är för lång för att högläsas och känner heller inte sig själv träffad av berättelsens tilltal. Han beskriver sig som förvirrad och säger att även om han tycker om bilderna så anser han att texten skulle klarat sig helt utan dem.

Här går det att urskilja ett återkommande mönster hos Andreas, att han vid läsning av bilderböckerna söker efter den implicite läsaren. I fallet med denna bok har han inte lyckats identifiera denna vilket gör honom förvirrad. Anledningen till att Andreas inte finner den implicite läsaren är att han letar på fel ställen. Han letar inte *i* text och bild han letar *ovanpå* dem. Berättelsen är skapad med bokstäver, penseldrag och linjer men det är inte där berättelsen finns. Berättelsen, det litterära verket finns i läsarens realisering av dess innehåll (Iser 1978 [1972], s. 274) som i en bilderbok är text och bild. Att Andreas inte hittar den implicite läsaren stör hans invanda sätt att läsa bilderböcker och vilket gör det svårt för honom att förstå sig på boken (Iser 1978 [1976], s. 18).

Är det en bilderbok om den kategoriseras för äldre barn?

Lovisa ser efter sin läsning en möjlighet att använda boken i sitt arbete men säger även att denna är hennes personliga favorit, dock berättar hon inte något mer om sin personliga upplevelse av boken utöver att hon tyckte att den var sorglig och hoppingsivande på samma gång. Det är tydligt att Lovisa vid läsning av denna bok har burit med sig den implicite läsaren, barnet, men denna gång på ett annat sätt än med de tidigare böckerna. Hon letar nu inte efter den implicite läsarens eventuella reaktion, utan snarare hur hon som vuxen kan

använda boken som en mötesplats för att diskutera den historiska tid som boken utspelar sig i och hur denna relaterar till den samhälle vi lever i idag. Hon har genom detta identifierat både sig själv och barnen hon arbetar med (9–12 år) som de tilltalade och upplever därav att vuxna är en målgrupp för boken.

Lovisa påpekar även att boken inte kategoriseras som en bilderbok på biblioteket hon lånat den. Där går den att hitta som mellanåldersbok för 9–12 år. Detta stämmer för samtliga i gruppen, även för mig. Det som gör att boken skiljer sig från *Bettan* (2022) och *Furan* (2021), som båda kategoriseras som bilderböcker, är att *Fågeln i mig flyger vart den vill* (2017) har mer text, betydligt fler uppslag och ett mindre format. Vilket kan vara faktorer som gör att den placeras utanför bilderbokgenren, som på bibliotek representerar åldersgruppen 0-6år (Svenska barnboksinstitutet 2019, s. 5). Utöver dessa skillnader så uppfyller boken kriterierna för att definieras som en bilderbok, utifrån definitionen som används i denna uppsats.

Lovisa och Maria diskuterar hur boken skiljer sig från andra böcker inom samma ålderskategorisering. De upplever att böcker med denna textmängd inte brukar ha så mycket bilder, så jag frågar om de anser att det påverkar uppfattningen av boken. Lovisa svarar att hon tycker att bildmängden gör boken mer intressant då hon uppskattar konsten. Hon tror även att den typ av konst som finns i boken nog lockar vuxna läsare mer än andra bilderböcker, som hon kan uppleva ha tråkiga illustrationer. Hon berättar även att barnen hon arbetar med (9–12 år) som brukar läsa böcker med denna textmängd inte är vana vid att läsa böcker med så mycket bilder. Hon tror att de skulle bli förvirrade och vara tveksamma till boken, då de associerar mängden bilder med litteratur för yngre barn.

Maria håller med Lovisa och säger även att hon upplever att boken fyller ett tomrum inom ålderskategorin. Där de som inte har lika stor läsvana som andra barn i den åldern kan få läsa en bok med ett ämne som intresserar dem men som också ger stöd genom enklare text och bilder. Hon säger även att boken skiljer sig från de andra genom att inte ha en ”vuxen som läser-känsla” även om hon tycker att den kan läsas genom högläsning.

Lovisa och Maria intresserar sig inte alls för sin egna läsning av boken även om de uttrycker att de uppskattar den. De har efter sin läsning, utefter sin bredare erfarenhet av att läsa för barn, realiserat verket som en bok som kan fylla ett syfte för främst olika barn, men även

vuxna, till exempel lärare. Vilket visar hur de likt hur de läst de andra böckerna inte läser bilderböcker utan att reflektera över den implicite läsaren, barnet.

Grupp 2: Elin, Johanna och Lina

”Ja och nu...Jag kom faktiskt på nu när vi pratar om den här, att jag vill ändra mig lite, att jag tyckte nog inte alls alla barn eller alla bilderböcker är för barn för den här typen av böcker har [...] jag ändå läst lite innan.” – Lina

”Det här kändes mer som att det var typ text här och bild där och många sidor och ibland var det en helbild och det var fint tycker jag. Att det inte bara var massa bilder och lite text.” – Johanna

”Nej, men jag tänkte mycket på denna i att bilderna är verkligen alltså, så de är så talande. Typ av sig själva Alltså att man så här, dels hade jag väl en inställning så här att jag ska läsa en bilderbok, och då kollar jag kanske mer på bilder än vad jag hade gjort annars? Försöker att hitta saker i dem, liksom, men då finns det ju verkligen alltså en egen berättelse i bilderna [...]” – Elin

Grupp 2 upplevelse av *fågel i mig flyger vart den vill* är en helt annan än grupp 1. För Lina breddar boken hennes förståelse av vad en bilderbok är, då hon efter läsning av denna realiserat ett verk som hon själv tyckt om att läsa och som hon skulle kunna tänka sig köpa till sig själv, trots att hon fortfarande anser att den är en barnbok. Lina känner sig tilltalad samtidigt som hon ser hur boken tilltalar ett barn och har upplever alltså att boken har adressatet dual adress (Wall 1991, s. 35).

Bildernas betydelse

På frågan om Lina uppfattar *Fågeln i mig flyger vart den vill* som en bilderbok, svarar hon att hon gör det då boken har bilder på nästintill varje sida. Hon förklarar vidare att hon tidigare, innan intervjun, nog hade beskrivit den som en vanlig bok, då den har fler sidor och större textmängd. Men att hon inte förvirras av att den benämns som bilderbok i studien. Lina förklarar att anledningen till att hon uppskattar boken, är att berättelsen är historisk och verklighetsbaserad vilket är hennes favoritgenre. Det faktum att boken är en bilderbok verkar i detta fall inte påverkat Linas upplevelse av boken trots att hon även vid läsning av denna bok berättar att hon ”skummar” bilderna och fokuserar på texten. Bokens historiska och biografiska faktorer är det som gör boken intressant för henne, vilken kan förklara varför hon inte visade så stort intresse för de tidigare böckerna som båda är skönlitterära. Som Lina

uttryckt med de andra böckerna så anser hon att även denna bok innefattar ämnen som hon tycker är väldigt bra att ta upp med barn. Som att stå på sig och det historiska kvinnoperspektivet.

Johanna uppskattade framförallt bilderna i boken, men att hon även fann att boken var mer intressant och gav henne mer då den hade mer text. Samtidigt tyckte hon att bild och text samarbetade bra och att bilderna utan text blev starka. Hon nämner specifikt en bild där berättarjaget, Berta tänker på sin mamma efter att hon dött. I bilden se vi en liten Berta och hennes mamma som tittar på varann. Johanna säger att hon tycker sig se hur deras relation var och att det var fint att se dem titta på varandra.

Uppslag 39 ur *Fågeln i mig flyger vart den vill* (2017). Copyright © Text & bild: Sara Lundberg. Förlag: Mirando.

Hur bildläsning påverkar realiseringen av bilderböcker

Johanna har här tolkat och därmed läst bilden och därför lyckats realisera och ge egen mening till bilden. Vilket till exempel inte Linas sätt att läsa boken skapar plats för, då hon inte läser bilderna. Johannas läsning gör att hon tar del av världen inuti text och bild på ett sätt där hon utöver bokens huvudsakliga handling, uppfattar stämningar mellan karaktärerna.

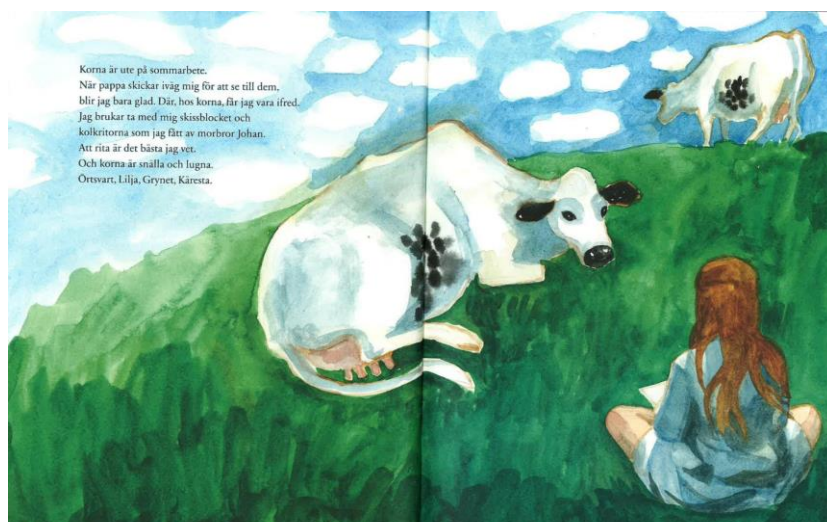
Linas läsning låter henne däremot endast ta del av den huvudsakliga handlingen, som är berättelsen om Bertas väg till att få utbilda sig och de hinder som fanns för flickor under den historiska tid som berättelsen utspelar sig. Läsprocessen som sker genom vad Iser kallar rekreation, baseras på den data som läsaren tar till sig under sin läsning (Iser 1978[1972], s. 288) och vi ser i exemplet med Lina och Johannas olika läsningar att de tagit till sig bokens

data på olika sätt, vilket resulterar i olika uppfattningar av verket. Som tidigare nämnt så baseras en läsares vilja till att delta i läsningen av en text på, om läsarens fantasi och egna tankar får ta plats i berättelsen (Iser 1978[1976], s. 108). Om texten, och bilden, inte gör plats för läsaren, blir läsaren lätt uttråkad och slutar sannolikt att läsa (a.a). Även om Lina inte slutar läsa så kan detta kan vara en anledning till att Lina inte läser bilderna. Hon har tidigare även uttryckt att bildernas närvaro hindrar henne från att skapa sin egna bilder och därför är det sannolikt att hon i sin läsning inte upplever att hennes fantasi och egna tankar får ta plats i berättelsen.

Bildernas filmiska kvaliteter

Elin är väldigt aktiv i sin läsning av denna boken. Hon berättar att hon upplever bilderna i *Fågeln i mig flyger vart den vill* som väldigt talande och hon har även som Ulla Rhedin (1992) hittat filmiska drag i bilderboken. Hon säger att bilderna, likt hur filmmusik förstärker stämningen i en film, förstärker stämningen till texten. Hon säger även att när hon ska läsa en bilderbok så förväntar hos sig att bilderna ska berätta något utöver texten och letar därför efter mening i bilderna, vilket återigen visa hur tidigare erfarenhet av att läsa bilderböcker påverkar läsningen och därför berättar olika saker för olika läsare (Iser 1978[1976], s. 66).

Elin berättar hur hon upplever det som att hon genom bilderna få ta del av Bertas inre värld. Hon pekar specifik ut bilder där kossorna är med, då alla kossornas fläckar är samlade på deras magar, troligen deras lungor. Detta menar Elin är hur Berta ser världen utifrån att hennes mamma är sjuk i lungdot. Så här beskriver Berta sin mammas lungdot, ”otäcka svarta fläckar på lungorna, som om någon varit där med en kolkrita” (Lundberg 2017, uppslag 10).

Uppslag 5 ur *Fågeln i mig flyger vart den vill* (2017). Copyright © Text & bild: Sara Lundberg. Förlag: Mirando.

När vuxna läser bilderböcker

Nedan kommer informanternas huvudsakliga slutsatser och reflektioner att redovisas och sammanfattas. Detta resultat baseras på den öppna diskussion som ägde rum efter samtalen om de enskilda bilderböckerna.

Efter att samtal och diskussion om de utvalda bilderböckerna, får båda grupperna frågan om vilka de anser är de olika bilderböckernas målgrupp och om de själva upplever att böckerna riktar sig till dem. Samtliga informanter uttrycker då att de anser att de är en målgrupp då de uppskattar böckerna. Lovisa säger även att hon tror att de faktiska författarna har den vuxna läsaren i åtanke när de skriver. Ändå anser alla informanterna att bilderbokens huvudsakliga målgrupp är barn.

Informanterna i grupp 1 får frågan om de tror att en bilderbokskategori där de vuxna uttalat är en målgrupp, tillsammans med barn eller individuellt skulle göra att fler vuxna skulle läsa bilderböcker. Lovisa tror att det främst hade skapat ”skepsis och förvirring” men att det skulle kunna få fler vuxna att läsa bilderböcker. Andreas tror inte att vuxna vill läsa något som även riktar sig till barn. Han berättar att han själv stött på vuxna som bland annat uttrycker att de inte skulle läsa fantasy för att de anser att genren riktar sig till barn. Han tar upp J.K Rowlings populära Harry Potter-serie som ett exempel och på barn- och ungdomsböcker som uppskattas av vuxna och hur serien trycktes med två olika omslag för att vuxna skulle våga läsa böckerna i offentliga miljöer.

Maria oroar sig för att om bilderböcker skulle rikta sig till både barn och vuxna lika mycket, så skulle vuxenperspektivet ta över. Hon kan inte heller se varför en vuxen, utan ett barn i åtanke skulle låna eller köpa en bilderbok.

När Grupp 2 får frågan om vilka de anser är böckernas målgrupper, svarar Lina att hon inte anser att *Furan* och *Bettan* är för vuxna och att hon inte tror att en vuxen person hade läst dem ”om de inte var tvungna eller nåt”. Elin håller inte med och säger att hon tror att vuxna hade läst dem, men att de nog inte hade erkänt att de gjort det, då de nog ändå hade tänkt att de var mer för barn. Hon säger även att hon tror att framförallt *Bettan* och *Furan* är menade att läsas tillsammans med ett barn och inte individuellt, men att detta inte betyder att de inte riktar sig till vuxna: ”Att läsa böcker för barn är ju också en upplevelse för vuxna”.

Sammantaget så anser båda grupperna att böckerna är till för barn, men att de även ska vara och enligt vissa att de är underhållande för vuxna och att de anser att böckerna huvudsakligen är menade att läsas tillsammans med barn och inte individuellt av vuxna.

Enkäten – Vem är bilderboken till för?

På flera av enkätens frågor delade de svarande upp sig i två lag som svarade helt motsatt varandra. Men när det kom till de större frågorna verkade de trots detta vara överens. De enkätssvarande ekade på flera sätt samma resultat som informanterna uttryckt i intervjuerna.

Vad är en bilderbok?

På frågan om vad en bilderbok är, kunde de fylla i flera av de 7 färdiga alternativen som fanns och även skriva egna svar. Det fyra populäraste svaren var ”Bok med bilder och text” som 101 personer fyllde i, ”Bok med bilder utan text”: 90 personer, ”Barnböcker”: 75 personer och ”skönlitterär bok med bilder och text”: 52 personer.

Mindre valda svar var ”faktabok med bilder och text”: 27 personer, ”fackbok med bilder”: 13 personer och ”seriealbum”: 15 personer. Resterande 9 personer valde även att fylla i ett eget svar, varav ett svar var blankt. En av de 9 som svarande med eget svar hade en tydlig åsikt om vad som var det rätta svaret på frågan: ” Skönlitterärbok med bilder och med eller utan text RIKTAD TILL BARN, annars är det en konstbok eller annat”. Andra ville förtydliga sina svar:

”Jag kryssar i ”Faktabok med bilder och text” och menar då faktaböcker för barn. Faktaböcker för vuxna räknar jag inte som bilderböcker.”

”Inte enstaka bilder, utan bilder på alla sidor som kompletterar texten.”

Två personer förklarade även att för att en bok ska definieras som en bilderbok för dem behöver bilderna berätta en egen historia, utanför texten. De resterande i denna svarsgrupp har fyllt i konstbok, fotobok och självhjälpsböcker.

Vem är bilderbokens främsta målgrupp?

På en av enkätens stora frågor ”Vilka anser du är bilderbokens främsta målgrupp?” med 6 olika ålderskategorier att välja på samt alternativet att beskriva en egen målgrupp. Så svarade 54 personer att de ansåg ålderskategorin *0-6 år* vara bilderbokens främsta målgrupp och på den motsatta sidan av kalkylen svarade 54 personer att de ansåg att *alla åldrar* eller *barn och*

vuxna var bilderbokens främsta målgrupp och 9 personer svarade 0-15 år och 8 personer skrev egna formuleringar om vilka de ansåg var den huvudsakliga gruppen. En av de 8 personerna med egna svar, svarade att denne ansåg att bilderböcker även kan vara bra för ungdomar och vuxna med intellektuella funktionsnedsättningar och en annan tyckte att det hela berodde på vilken bilderbok det handlade om och svarade såhär:

”Det beror ju på vad det är för bok. Det finns ju bilderböcker som har barn som främsta målgrupp, men det finns ju också bilderböcker som vänder sig till vuxna och inte alls till barn”.

Av de 8 som skrev ett eget svar så svarade alltså 4 att bilderbokens främsta målgrupp kan vara vem som helst, beroende på bilderboken. Dessa placeras därmed bland de 54 personerna som ansåg att bilderboken är för alla åldrar eller för vuxna och barn då det är detta de syftar på men med egna ord. De resterande 4 personerna i denna svarsgrupp har svarat att de anser den främsta målgruppen vara barn upp till 9 eller 10 år. Därmed ansåg 58 av de svarande att alla åldrar eller barn och vuxna är bilderbokens främsta målgrupp. 54 personer: barn 0–6 år och 4 personer: barn upp till 9 eller 10 år.

Läser vuxna bilderböcker?

På frågan om de läser bilderböcker svarade 18 personer ”Nej”, 40 personer ”Ja, tillsammans med barn” (Här räknas två egenskrivna svar in, där de definierar barnet/barnen de har läst eller läser för) och 52 personer svarade att de läser både tillsammans med barn och för sig själva och 8,8% svarade att de läser för sig själva. De resterande 2 svarade att de läser för sig själva och tillsammans med vuxna, detta vid högläsning på dagligverksamhet eller tillsammans med kollegor.

När vuxna läser bilderböcker för sig själva

Om de svarande, svarade att de läste bilderböcker endast eller även för sig själva ombads de svara på följdfrågan ”Hur upplever du att bilderboksläsningen skiljer sig från läsning av böcker utan bilder?”.

Denna följdfråga var inte obligatorisk och fick 58 individuella svar. Nedan kommer de mest återkommande reflektionerna bland de svarande att presenteras. Det första som uppmärksammades var att det fanns, bland de svarande, två grupper som upplevde läsningen helt motsatt. En grupp ansåg att läsning av bilderböcker går snabbare än böcker utan bilder.

Detta då bilderböcker ofta är tunnare och har mindre text. Lika många uttryckte att läsning av bilderböcker går långsammare. Detta för att de upplevde att bildläsningen kräver koncentration eller och att de aktivt tar sig mer tid vid bilderboksläsning genom att stanna upp och reflektera kring bilderna under läsningens gång.

”Läsningen blir långsam och väcker fler tankar och känslor. Man stannar upp och får ett till perspektiv”.

Flera beskrev även på olika sätt hur de ansåg att bildernas närvaro tillförde större möjligheter för flera tolkningar av berättelsen. Detta kunde enligt de svarande bero på bland annat att man kan välja att fokusera på bilderna eller texten och möjligheten och viljan att läsa bilderböcker flera gånger efter varann.

Vidare så svarade flera att de kunde uppleva bilderna i bilderböcker som hämmande för fantasin och att böcker utan bilder låter läsaren hitta på egna bilder. Några svarade att bilderna fördjupar och förenklar läsningen vilket gör berättelsen lättare att förstå. Flera reflekterade även över att text och bild behöver vara av samma kvalitet annars så kan det resultera i en dålig bilderbok. En svarande som uttryckte detta svarade även att hon har högre krav på bilderböcker än textbaserad litteratur.

” Jag tror nästan jag har högre krav på bilderböcker då de måste tilltala fler sinnen och intryck i mig. En text som inte fångar känslan i dess bilder (och tvärtom) kan förstöra upplevelsen för mig”.

Vem vill vuxna ge en bilderboksupplevelse?

Resterande frågorna efterfrågade om de skulle köpa eller låna bilderböcker till sig själva eller andra och i så fall vilka dessa skulle vara. 55 personer svarade att de skulle kunna tänka sig att köpa/låna en bok till sig själva. 8 personer brukade köpa/låna bilderböcker till sig själva och 24 personer har någon gång köpt/lånat en bilderbok till sig själva. Av resterande 38 svaranden så svarade 20 personer att de inte skulle köpa eller låna en bilderbok till sig själva och 18 personer visste inte om de skulle det.

Trots detta så svarade ändå större delen av de svarande att om de skulle köpa/låna bilderböcker till någon så skulle det vara till deras egna barn eller till barn i deras närhet. På denna fråga fick de skriva ut egna svar och flesta nämnde flera åldersgrupper och personer de skulle köpa/låna bilderböcker till. 98 personer sa att de skulle köpa/låna en bilderbok till barn

(åldrarna 0–10 år nämnda). 45 personer skulle köpa/låna till sig själva, 3 personer till tonåringar (åldrarna 12–16 år nämnda). 12 till andra vuxna i sin närhet, 3 till vem som helst som skulle tycka om en bilderbok och 1 personer ville ge en bilderbok till en främling. När de beskriver vem de skulle köpa/låna en bilderbok till, så specificerar flera att de skulle köpa boken som present till barn eller indirekt till barn, genom att ge dem till vuxna som blivit föräldrar eller mor-farföräldrar. En person svarar att hon skulle låna en bilderbok till ett barn då det är denna som förväntas uppskatta en sådan och att hon inte tror vuxna skulle ta rekommendationer av bilderböcker på allvar.

”Jag skulle nog låna till ett barn ca 4 år för det är normen. Men eftersom jag själv är väldigt intresserad av bilder skulle jag även tipsa någon vuxen att läsa en vacker bilderbok. Frågan är om den skulle tas på allvar eftersom den är så tydligt klassad som barnbok.”

Sista frågan ombads de svarande nämna en bilderbok som de tycker om att läsa. Denna fråga var inte obligatorisk men fick 96 av 125 svar. Böckerna som nämns är främst bilderböcker med även seriealbum och en illustrerad kapitelbok (LasseMajas detektivbyrå). De flesta svarar endast med olika författares eller illustratörers namn eller namnet på en bokserie. De tio mest återkommande författarna och illustratörerna till bilderböckerna som nämns är: Lisen Adbåge, Emma Adbåge, Sven Nordqvist, Jujja Wieslander, Pija Lindenbaum, Maria Nilsson Thore, Shaun Tan, Jon Klassen, Stina Wirsén och Malte Persson. Författare/illustratörer som nämns i samband med serier är Lilla Berlin (Ellen Ekman) och Liv Strömqvist. Sju av de tio nämnda bilderboksförfattarna/illustratörerna har varit nominerade till eller vunnit Augustpriset.

Slutdiskussion

Syftet med studien var att undersöka om vuxna upplever sig som en målgrupp för bilderböcker med ett dubbelt tilltal, samt ta reda på hur vuxna förstår och använder bilderböcker. Studiens resultat svarar på uppsatsens syfte och frågeställningar genom dessa slutsatser.

- Vid informanternas läsande av bilderböckerna var det tydligt att de saknade det frånvarande barnet. Alla informanterna reflekterade, i olika grader, över hur den implicite läsaren, barnet skulle uppleva boken. De väljer att åsidosätta den egna läsningen för att söka efter ett faktiskt eller teoretiskt barns eventuella upplevelse av boken. De uttryckte dock även att de själva uppskattade böckerna, och vi kan se i resultatet hur de med vissa böcker, stundvis kan överge sin jakt på den implicite läsaren, barnet, och finna njutning i den individuella läsningen.

De enkätsvarande delade ofta upp sig i två lag. 54 personer ansåg att bilderbokens främsta målgrupp var 0–6 år och 58 personer ansåg att bilderböcker är för alla åldrar eller för alla åldrar och tillsammans med barn, men främst för barn. Detta ihop med att 98 personer svarade att de främst skulle köpa eller låna bilderböcker till barn visar, trots att flera av studiens deltagare anser att bilderböcker är för alla, att de inte ser vuxna som en individuell målgrupp. De förstår främst bilderböcker som böcker för barn men att vuxna kan uppskatta dem som en perifer målgrupp. Maria beskriver detta tydligast när hon svarar på frågan om bilderböckernas målgrupp:

”Jag tänker att de är till för samläsning. Dom ska läsas tillsammans, inte bara av [en] vuxen utan tillsammans.”

Detta är vad Wall menar att dual adress syftar till att åstadkomma, att rikta sig till barnet men även tillfredsställa den vuxna (Wall 1991, s. 35) vilket visar sig vara precis så de vuxna uppfattar bilderböckerna.

Både de enkätsvarande och informanterna anser alltså att vuxna är en av bilderbokens målgrupper, men inte en individuell målgrupp. Detta resultat svarar på syftet: om vuxna upplever sig själva som en målgrupp för bilderböcker med dual adress, vilket de alltså gör. Jag fann det dock förvånande är de inte ser sig som en möjlig individuell målgrupp, trots att flera av informanterna och de enkätsvarande beskriver en, eller uttrycker att de har fått

en stark läsupplevelse av bilderböcker. Sociala normer och den allmänna uppfattningen av bilderboken som synonym med barnbok, står i vägen för vuxna som vill ta del av bilderböcker samt dela bilderböcker med andra vuxna. Detta då det upplevs som udda och inte något som skulle tas seriöst.

- Informanternas svar och reflektioner i gruppintervjuerna svarar på uppsatsens frågeställningar om hur vuxna förstår, läser och använder sig av bilderböcker. Deras aktiva deltagande och beskrivningar av sina läsprocesser visar på att de förstår bilderböcker utefter sina egna erfarenheter av umgänge och läsande för barn. De visar även hur informanternas egna åsikter om vad de anser vara bra för barn att läsa samt deras yrken och intressen påverkar hur de läser och förstår de utvalda böckerna. Detta resultat är detsamma som Iser's receptionsteori-forskning om läsakten visar. Vuxnas läsning av bilderböcker skiljer sig alltså inte, utifrån denna aspekt, från läsning av andra texter, där läsarens olika erfarenheter har påverkar deras realisering av text (Iser 1978[1976], s. 66). Alltså spelar läsarens individuella erfarenheter stor roll vid realiseringen av även bilderböcker och därmed både bild- och textläsning. Det som vi ser sker när en grupp vuxna läser bilderböcker, som implicit riktar sig till ett barn är att deras minnen och erfarenheter av barn aktiveras. Detta kan vara minnen av dem själva som barn, deras egna barn, andra barn i deras närhet eller deras teoretiska kunskap om barn som åldersgrupp. De förstår alltså de utvalda bilderböckerna utifrån sin erfarenhet av barn och sin förutfattade mening om att bilderböcker är barnböcker. Bilderböckers klassificering som barnbok påverkar vuxnas förståelse av dem. Åldersklassificeringen gör att vuxna låter deras egen bedömning om innehållet passar den ålder den är tillskriven avgöra vad de själva tycker om boken. Fokuset ligger hela tiden på den implicite läsaren och den vuxna läsarens uppfattning av denna. Faktumet att bilderböcker i bibliotek och bokhandlar klassificeras som barnböcker, är också något som de enkätsvarande visar sig vara medvetna om då 90 av 125 svarade att de anser att en bilderbok är en barnbok.
- Frågeställningen om hur vuxna använder bilderböcker svaras främst på i intervjuerna där informanterna berättar hur de i arbetet och privat använder bilderböcker som en mötesplats där de kan möta barn och diskutera olika ämnen som de själva eller samtidigt finner relevans i. Exempel som diskuterats kring bilderböckerna i studien är klimatet, feminism, historia och gränssättning i relationer. De använder även bilderböcker i eget utbildning- och inspirationssyfte för att utvecklas som till exempel bilderboks författare eller illustratör

och i syfte för att läsa tillsammans med barn för att utveckla deras litteracitet. I enkäten besvaras frågeställningen genom att de svaranden berättar att de vill ge bilderböcker i present till barn eller till vuxna som har barn i sin närhet eller som nyligen fått ett tillskott. Några enkätsvaranden nämner även att de läser bilderböcker för att finna inspiration för eget skrivande eller illustrerande. Bilderboken används alltså, av vuxna, främst som läromedel, som present, direkt eller indirekt, till barn och som inspirationskälla för eget skapande.

- Den tredje frågeställning om hur de utvalda bilderböckerna riktar sig till vuxna, besvaras innan intervjuerna. Detta vid genomförandet av adressatanalyser utifrån Barbara Walls (1991) teori om barnlitteraturens olika adressat. Analyserna visade på vilket sätt bilderböckerna besitter adressatet dual adress och hur de därmed riktar sig även till vuxna. Vilket även har visat sig uppfattas av studiens informanter.

Utifrån informanternas tolkning av det dubbla tilltalet, dual adress så ser de inte en ”uttalad inriktning också på äldre läsare” (Rhedin 1992, s. 213) som Rhedin år 1992 trodde att bilderbokens framtida konstnärliga fält skulle kännetecknas av. Men de upplever ändå på egen hand, starka läsoplevelser vid bilderboksläsning, så det är fortfarande sannolikt att det i Sverige kommer bilderböcker som uttalat riktar sig till vuxna och som då även kommer att uppfattas så av målgruppen.

Ett citat som jag tycker sammanfattar hur vuxna upplever sig själva som målgrupp för bilderboken är Barbara Walls förklaring av hur man avgöra om en bok är för barn.

” If a story is written *to* children, then it is *for* children, even though it may also be for adults” – Barbara Wall 1991, s. 2.

Vidare forskning

Eftersom informanterna visar ett sådant stort intresse för bilderbokens implicite läsare, barnet. Så hade det varit intressant att låta barn i olika åldrar ta del av böckerna. Låta dem läsa dem på egen hand eller tillsammans med en vuxen och sedan intervjua dem, för att ta reda på hur de upplever böckerna och, om de blivit lästa för, hur de upplevde den vuxnes läsning. Det hade varit intressant att veta hur barn skulle realisera böckerna, veta vad de fokuserar på och hur de skulle beskriva sin läsupplevelse.

Källförteckning

Tryckta källor

Adbåge, L. (2021). *Furan*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Arborelius, J. (2014) *Den implicite författaren - En diskussion kring begreppet "implicit författare", med en exemplifierande analys av inledningen till Karl Ove Knausgårds roman Min kamp*. [Kandidatuppsats, Uppsala universitet]. [diva-portal.org/smash/get/diva2:784950/FULLTEXT01.pdf](https://portal.org/smash/get/diva2:784950/FULLTEXT01.pdf)

Beckett, S L. (2012) *Crossover Picturebooks*. London & New York: Rutledge company.

Blake, W. (1999 [1794]). *Songs of Innocence, and Songs of Experience* [Elektronisk resurs]. Perlego.

Druker, E. (2018). *Var befinner sig den svenska bilderboksforskningen? En kartläggning av bilderboksforskningens etablering och expansion*. Barnboken (Online). (2018(41)). Hämtad från dx.doi.org/10.14811/clr.v41i0.334

Edwards, A. (2019) *Bilderbokens mångfald och möjligheter*. Stockholm: Natur & Kultur.

Ericson, E. & Norin, M. (2022). *Bettan*. Stockholm: Alfabeta.

Iser, W. (1978 [1976]). *The act of reading: a theory of aesthetic response*. The John Hopkins University Press.

Iser, W. (1978[1972]). *The implied reader: patterns of communication in prose fiction from Bunyan to Beckett*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Kåreland, L. (2008). *Barnlitteraturens utveckling i Sverige*. Litteraturbanken [Elektronisk resurs]. Stockholm: Litteraturbanken.

Legrand, E. (1919). *Macao et Cosmage: ou l'experience du bonheur*. Paris: Editions de la Nouvelle revue française.

Lundberg, S. (2017). *Fågeln i mig flyger vart den vill*. Stockholm: Mirando.

Nikolajeva, M. & Scott, C. (2001) *How picturebooks work*. New York: Garland.

Ommundsen, Å.M. (2010). *Litterære grenseoverskridelser: når grensene mellom barne- og voksenlitteraturen viskes ut*. [Doktorsavhandling] Universitetet i Oslo.

Ommundsen, Å.M. (2018) Picturebooks for adults. I Kümmerling-Meibauer, B. (red.). *The Routledge companion to picturebooks*. (s. 220–230). Abingdon, Oxon: Routledge.

Pripp, O. (2011). Reflektion och etik. I L. Kaijser (Red.) & Magnus Öhlander (Red.) *Etnologiskt fältarbete* (s. 65–84). Studentlitteratur AB: Lund.

Rhedin, U. (1992). *Bilderboken: på väg mot en teori [The picture book: towards a theory]* [Doktorsavhandling] Göteborg Universitet. Alfabet: Stockholm.

Svenska barnboksinstitutet (2019) *Indexering av barn- och ungdomslitteratur - Lathund och riktlinjer*. Redaktionen för barnämnesord, svenska barnboksinstitutet: Stockholm

Wall, B. (1991). *The narrator's voice: the dilemma of children's fiction*. Basingstoke: Macmillan.

Willard, N. (1981) *A Visit to William Blake's Inn: Poems for Innocent and Experienced Travelers*. Harcourt Brace Jovanovich.

Otryckta källor

Inspelningar och transkriberingar av intervjuer och enkätresultat finns i författarens ägo.

Bilagor

Bilaga 1 – Information till informanterna

Hej! Kul att ni vill delta i min studie om bilderboken! Jag tänkte kort berätta lite om hur detta bokcirkelmöte/litteraturseminarium kommer att gå till.

Mötet kommer äga rum den _____ på zoom, jag kommer att skicka ut en länk här i gruppen strax innan start. Inför seminariet kommer ni att läsa tre bilderböcker, som alla ska finnas att låna på biblioteken. Jag har tyvärr ingen möjlighet att själv förse er med böckerna. Om det skulle vara så att ni inte hinner få tag i böckerna, kontakta mig så bokar vi in en individuell intervju. Jag vill att ni läser böckerna för er själva, utan närvaron/deltagandet av ett barn.

1. *Furan* av Lisen Adbåge
2. *Bettan* av Marie Norin & Elisabet Ericsson
3. *Fågeln i mig flyger vart den vill* av Sara Lundberg

Under eller efter er läsning så får ni gärna fundera över hur det känns eller kändes under läsningen av var och en av böckerna. Ni får gärna läsa böckerna flera gånger om ni vill.

- Känns det naturligt att läsa en bilderbok själv?
- Hur du läser de olika bilderböckerna, skiljer de sig från hur du läser andra böcker själv, t.ex. vuxenlitteratur utan bilder?
- Är denna boken till för någon i min ålder?

Seminariet kommer att vara delvis en intervjusituation där jag kommer att ställa frågor till var och en er men även till hela gruppen, där det kommer att vara tillfälle för er att diskutera era upplevelser.

Seminariets kommer att spelas in (endast ljud), för att jag ska kunna hantera materialet korrekt, bl.a. för citering. Ni kommer att vara anonyma, och få nya namn i uppsatsen. Ni kan också när som helst dra tillbaka ert deltagande och då använder jag inget material där ni deltar i min studie.

Det jag är intresserad av under dessa seminarium är era egna upplevelser och tankar. Jag är inte ute efter några ”rätta svar” då det inte finns några. Det är era upplevelser som är det intressanta i denna studien.

Sen så undrar jag nu innan, om ni har erfarenhet av att läsa bilderböcker ihop med barn?

Bilaga 2 - Intervjumanus och frågor

Manus för gruppintervjuer

- Börja spela in när vi är redo att börja. Berätta när du börjar spela in. Informera sedan om studien igen: att de kommer att vara anonyma och få nya namn i uppsatsen och att om de skulle ändra sig och inte vilja delta i studien även efter intervjun så är det bara att höra av sig så utesluter jag deras deltagande ur studien.
- Be alla presentera sig med namn och ålder och vad de arbetar med.

Inledande diskussionsfrågor

1. När jag säger Bilderbok, vad tänker ni då?

- Vad associerar ni den med?
- Vilken typ av litteratur tänker ni på?

Till var och en, om varje bok. (en bok i taget, ca 30 min diskussion för varje).

- 2. Berätta om din upplevelse av Bettan, Furan, Fågeln i mig flyger vart den vill, vad tyckte du om boken? Intresserade den dig, hur? Väckte den några tankar?**
- 3. Hur läste ni den? Snabbt, långsamt, Tyst, högt? (Hur kändes det? Tråkigt, roligt, neutralt...)**
- 4. Upplevde ni att text och bild tog lika stor plats under läsningen? (Drogs ni mer till någon av dem?)**

Till alla, öppna frågor.

- 5. Har du någonsin läst en bilderbok för dig själv, för din egen läsupplevelses skull? Om nej, hur upplevde du det?**
 - Skiljde de sig från att läsa typisk vuxenlitteratur?
 - Om ja, vad läste du då och varför? Valde du aktivt boken själv? Är detta något som du brukar göra?
- 6. Vilka upplever ni är målgruppen för dessa bilderböcker? Kan de ha flera målgrupper?**
 - Är ni själva bilderböckernas målgrupp? Varför? Varför inte?
 - Vilka typer av bilderböcker riktar sig till vuxna tycker ni?
 - Finns det bilderböcker som riktar sig till barn och vuxna samtidigt?

Avslutning:

- 7. Skulle ni rekommendera dessa böcker till någon ni känner? Vem då? (Syster, barnbarn, pappa, dotter, kollega osv).**

Bilaga 3 - Enkätfrågor

1. Vilken är din könsidentitet?

Alternativ:

Man

Kvinna

Ickebinär

Vill inte ange

2. Hur gammal är du?

Alternativ

18–20

20–30

30–40

40–50

50–60

60+

3. Vad anser du är en bilderbok? (Du kan fylla i flera alternativ)

Alternativ

Barnböcker

Bok med bilder utan text

Bok med bilder och text

Skönlitterär bok med bilder och text

Faktabok med bilder och text

Fackbok med bilder

Serialbum

Annat:

4. Vilka anser du är bilderbokens främsta målgrupp?

Alternativ

0-6år

0-15år

0-18år

Vuxna

Barn och vuxna

Alla åldrar

Annat:

5. Läser du bilderböcker?

Alternativ

Ja, tillsammans med barn

Ja, för mig själv

Ja, tillsammans med barn och för mig själv

Nej

6. Om du läser bilderböcker för dig själv.

Hur upplever du att bilderboksläsningen skiljer sig från läsning av böcker utan bilder?

Icke obligatorisk fråga med individuella svar.

7. Om du skulle köpa/låna en bilderbok till någon, vem skulle du köpa/låna den till?

Individuella svar.

8. Vad letar du främst efter när du vill köpa/låna en bilderbok?

Alternativ

Att den passar åldern på personen som ska läsa den

Att den är rolig

Att den har tilltalande bilder

Att den har en bra berättelse

Att den förmedlar mina personliga värderingar i berättandet

Att den är inkluderande (flera olika typer av människor är representerade i boken)

Annat:

9. Skulle du kunna köpa/låna en bilderbok till dig själv, för din egen läsnings skull?

Alternativ

Ja

Nej

Jag vet inte

Jag har gjort det nån gång

Jag brukar göra det

Annat:

10. Tycker du att det är lätt att hitta det du söker när du vill köpa/låna en bilderbok?

Alternativ

Ja

Nej

11. Om nej, hur skulle det kunna göras mer tillgängligt? Vad saknar du?

Exempel: Jag saknar ____ som kategori, personal förstår inte vad jag är ute efter, jag söker ____ och det finns inte.

Icke obligatorisk fråga med individuella svar.

12. En bok du tycker om att läsa är?

Icke obligatorisk fråga med individuella svar.